

In opdracht van LKCA en Koornetwerk Nederland

‘Onzichtbaar zingen’

Een kwalitatief onderzoek naar informele zangkoren

Uitgevoerd door Anne Wester, Jorien van Treeck en Milan Fortuin

Inhoudsopgave

Introductie	3
Opzet van de studie	4
Hoofdstuk 1. De koren en respondenten	6
Hoofdstuk 2. Motivatie en ontstaansgeschiedenis	10
Hoofdstuk 3. De organisatie en financiën	13
Hoofdstuk 4. Communicatie, werving en PR	18
Hoofdstuk 5. Samenwerkingen	20
Hoofdstuk 6. Knelpunten, voor- en nadelen van informele organisatie	22
Hoofdstuk 7. Analyse	28
Hoofdvraag.	36
Bijlage A. Originele onderzoeksvragen	38

Introductie

Als mensen met elkaar willen zingen, organiseren zij zich steeds meer op informele wijze. Het zangverband waar mensen in zingen organiseert zich dus steeds minder vaak in de vorm van een vereniging of stichting, en heeft in de plaats daarvan een losse(re) organisatiestructuur. Sommige studies suggereren dat inmiddels de helft van alle koren in Nederland informeel georganiseerd is¹. Deze ontwikkeling wordt reeds geconstateerd, maar er is nog weinig kennis over de achtergrond en omvang hiervan. Om die reden gaven LKCA en Koornetwerk Nederland opdracht tot het onderzoeken van informele zangkoren. Zij willen meer inzicht krijgen in de specifieke motieven, trends, voordelen en nadelen van informele koorverbanden, ook met het oog op hun mogelijke ondersteuningsbehoeften.

Om inzicht te krijgen in de verschillende aspecten van informele organisatie is er gesproken met in totaal veertien mensen. Zij vertelden ons over ongeveer twintig verschillende koren waar zij aan verbonden zijn. Deze gesprekken hebben plaatsgevonden tussen december 2021 en januari 2022. De verhalen zijn - vaak in overleg met de koren zelf - uitgewerkt en vervolgens gestructureerd naar verschillende thema's.

Uit deze analyses ontstaat het beeld dat informele koren zich op sommige terreinen heel vergelijkbaar organiseren, terwijl zulke algemene conclusies niet mogelijk zijn op andere vlakken. Omdat de specifieke motivatie en ontstaansgeschiedenis van de verschillende koren soms sterk uiteenloopt, mag dit geen verrassing heten. Mogelijk is er niet één verhaal van 'hét' informele koor. Met dit onderzoek trachten we zowel de algemene lijnen als specifieke nuanceverschillen bloot te leggen die er bestaan rondom informele organisatie. Daarmee biedt dit onderzoek eerste inzichten in de nog relatief onbekende wereld van informele koorzang. Vervolgonderzoek kan hierop voortborduren en zo verdieping geven aan deze eerste indrukken.

Met vriendelijke groet,

Anne Wester
Jorien van Treeck
Milan Fortuin

¹ Zie onder meer de volgende studies naar informele zangkoren:

- LKCA (2017) *Monitor Amateurkunst*. Bron: <https://www.lkca.nl/publicatie/monitor-amateurkunst-2017/>
- LKCA (2019) Kunstbeoefening in de vrije tijd. *Cultuur+Educatie*. Jaargang 18. Bron: <https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2021/01/cultuur-plus-educatie-53.pdf>
- SCP (2010). *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd*. Bron: https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2010Z10392&did=2010D28256
- SCP (2011). *Informele groepen. Verkenningen van eigentijdse bronnen van sociale cohesie*. Via: <https://biblio.ugent.be/publication/1172670/file/6725507.pdf>
- Vinken, H. (2014) 'Samen actief of liever alleen? Kunstbeoefening in de vrije tijd: solo of in groepsverband' Zicht op actieve cultuurparticipatie Bron: https://lkca.crossmarx.nl/engine/download/blob/lkca/9/2020/19/Zicht_op_Actieve_Cultuurparticipatie_SPREAD_1.pdf?app=lkca&class=3&id=106&field=9

Opzet van de studie

Dit onderzoek tracht inzicht te bieden in de beweegredenen, ontstaansgeschiedenis en ondersteuningsbehoeften van informele zangkoren. Ook willen we de organisatiestructuur van dit soort zanggroepen in kaart brengen. Deze thema's geven al een zeker kader aan dit onderzoek, maar het is goed om aan het begin nog eens expliciet af te bakenen wat we hier precies bedoelen met een informeel zangkoor. Ook formuleren we hier de vraagstelling en doelstelling van dit onderzoek.

Allereerst is het zaak om helder te krijgen wanneer we spreken van een informeel koor. We spreken hier van een informeel zangkoor, wanneer een zanggezelschap geen rechtspersoon is in de vorm van een vereniging of stichting. Deze definitie is nog erg ruim en laat ruimte voor verschillende vormen van organisatie. In dit onderzoek spreken we onder andere met koren die nergens formeel geregistreerd staan, maar ook met bijvoorbeeld ondernemers die vanuit hun bedrijf les geven aan zangkoren, of zanggroepen die opereren onder de vleugels van een formele welzijnsinstelling. Al deze verschillende groepen vallen onder onze definitie van een informeel koor, omdat de zanggezelschappen niet als een stichting of vereniging zijn georganiseerd.

In dit onderzoek verkennen we welke motivatie ten grondslag ligt aan de informele zangverbanden die wij interviewen en kijken we hoe deze koren precies zijn georganiseerd. Dit mag beschouwd worden als de centrale doelstelling van dit onderzoek. In totaal spraken we met veertien respondenten, die tezamen verbonden waren aan ongeveer twintig informele zangkoren. Voorafgaand de interviews is vastgesteld wat we precies in kaart wilden brengen. Aan de hand van enkele kernthema's is er zo een deels gestructureerd interview ontwikkeld. In hoofdlijnen kijkt deze vragenlijst naar de volgende onderwerpen:

- 1) De motivatie en ontstaansgeschiedenis van informele koren. Voor dit onderdeel kijken we met name vanuit welke behoefte het informele koor is ontstaan.
- 2) De organisatiestructuur van de informele koren. Ook rondom het informele koor moeten er allerlei zaken geregeld worden, zoals repetities, optredens of financiën. Voor dit onderdeel kijken we hoe informele koren dit soort zaken regelen en bij wie deze verantwoordelijkheid in handen ligt. Er is in dit stuk ook bijzondere aandacht voor de manier waarop informele koren omgaan met muziekrechten.
- 3) De manier waarop informele koren communiceren, reclame maken en werven. Dit onderdeel beantwoordt de vraag hoe leden van een informeel koor onderling communiceren, hoe zij zich naar de buitenwereld toe presenteren en hoe zij aan nieuwe leden komen. Daarbij is bijzondere aandacht voor de communicatiemiddelen waar zij gebruik van maken.
- 4) Eventuele samenwerkingen van de informele koren met partners. Dit stuk van het onderzoek brengt het netwerk van de verschillende koren in kaart en laat zien welke hulp informele koren van buitenaf weten te regelen.
- 5) Ten slotte is de respondenten gevraagd naar de voor- en nadelen van hun informele organisatiestructuur. Aan de hand van deze vragen wordt zichtbaar welke knelpunten er bestaan bij informele koren en welke mogelijke ondersteuningsbehoeften zij hebben.

Aan de hand van deze subdelen proberen we te verkennen welke motivatie ten grondslag ligt aan de ondervraagde, informele zangverbanden en hoe hun koor precies is georganiseerd.

Het kader van deze studie is daarmee beperkt. Omdat er geen literatuuronderzoek is gedaan naar formele koren, kan aan de hand van de hier vergaarde data geen al te inhoudelijke vergelijking worden gemaakt met koren die formeel georganiseerd zijn. Wel vragen we onze respondenten om zo'n vergelijking te maken. Daarmee toetsen we hoe respondenten aankijken tegen formele organisaties, maar niet hoe formele en informele organisaties zich in realiteit tot elkaar verhouden. De data zoals hier besproken biedt mogelijk wel een ingang tot vervolgonderzoek dat specifiek kijkt naar de verhouding tussen formele en informele organisatie.

Voor het werven van respondenten is onder meer gebruik gemaakt van het netwerk van LKCA en Koornetwerk Nederland. Het gros van de ondervraagde respondenten komt uit dit netwerk. Dit heeft mogelijke gevolgen voor de data die wij in dit onderzoek vergaren. Deze koren zijn reeds in beeld bij koepelorganisaties zoals Koornetwerk, terwijl dit onderzoek vooral gericht is op groepen die vooralsnog moeilijk in kaart te brengen zijn. De opzet van dit onderzoek maakt dus dat we een slag om de arm moeten houden. Mogelijk vertegenwoordigen onze conclusies niet het verhaal van zanggezelschappen die nog informeler georganiseerd zijn. De overige zanggezelschappen zijn gevonden op het internet of werden vanuit het netwerk van de onderzoekers aangedragen. We hebben alle respondenten via de mail uitgenodigd voor een interview. In één geval zijn we bij iemand thuis geweest, de overige interviews hebben online plaatsgevonden.

In totaal zijn er twaalf interviews afgenomen. In twee gevallen spraken we met een koppel van twee personen. Sommige respondenten waren verbonden aan meerdere koren tegelijk. De veertien mensen die we in totaal gesproken hebben waren daarom in staat om ons te vertellen over ongeveer twintig koren. Waar respondenten lid waren van meerdere koren, is ze gevraagd om specifiek te vertellen over de informele zanggroepen waar zij aan verbonden waren. Hoewel de interviews van tevoren gestructureerd zijn op basis van enkele kernthema's, hebben we de respondenten ook de ruimte gelaten om - waar relevant - buiten deze vooropgestelde kaders te treden. Dit stelde respondenten in staat om ons te wijzen op specifieke bijzonderheden van hun koor die we mogelijk op voorhand niet hadden voorzien.

De gesprekken zijn vervolgens uitgewerkt en gestructureerd. Daarbij is steeds gekeken naar hoe respondenten antwoord geven op de verschillende subvragen zoals hierboven geformuleerd. De verschillende antwoorden zijn vervolgens naast elkaar gelegd en met elkaar vergeleken. Deze vergelijking moest met name zichtbaar maken op welke vlakken de verschillende koren vergelijkbaar zijn en waar dit ook niet het geval is. Aan de hand van deze conclusies is geanalyseerd of er sprake is van algemene ontwikkelingen binnen de informele koren.

Dit rapport volgt de lijn van deze onderzoeksopzet. Ten eerste introduceren we de ondervraagde respondenten en hun koren. Vervolgens wordt besproken hoe de respondenten antwoord geven op de verschillende subvragen. Deze data wordt eerst sec beschreven. In een later hoofdstuk volgt reflectie op deze antwoorden. We concluderen met een antwoord op de hoofdvraag welke motivatie er ten grondslag ligt aan de ondervraagde, informele zangverbanden en hoe hun koor precies is georganiseerd. Met de veertien respondenten die we gesproken hebben pretenderen we echter niet een volledig beeld te kunnen geven van de gehele informele zangwereld. Wel hopen we aan de hand van dit onderzoek eerste inzichten te formuleren, die mogelijk kunnen leiden tot verdiepend vervolgonderzoek.

We beginnen met een presentatie van de verschillende respondenten en hun zanggroepen.

1. **De koren en respondenten**

In dit hoofdstuk introduceren we de respondenten die we hebben geïnterviewd en de bijbehorende koren. We zullen hier ingaan op verschillende kenmerken van de koren.

De koren die we hebben gesproken waren overwegend gevestigd in steden. We hebben gesproken met koren uit Amsterdam, Lelystad, Bilthoven, Den Haag, Amsterdam, Soest, Maastricht, Haarlem, Bennekom, Utrecht en Barneveld.

Koor A is een vrouwenkoor, opgericht in 2020. Corona was voor dit koor de aanleiding om de groep te vormen. Er was een sterke behoefte om samen te zingen, omdat dit lang niet kon. Het koor focust zich sinds de oprichting op het uitvoeren van klassieke muziek en bestaat uit zestien zangeressen. Dit is geen vaste groep: per stuk wordt gekeken wie mee wil en kan doen. Het koor komt vooral samen omwille van de hoge artistieke ambities en werken tot nu toe vooral in projectvorm. Koor A oefent in een kerk en krijgt daarbij ondersteuning van een pianist en een dirigent. Om de oefenruimte en de artistieke ondersteuning te bekostigen, betalen de leden contributie. Momenteel bereidt het koor zich voor op een kerstconcert.

Koor B is een kwartet dat is opgericht in coronatijd. Er mocht immers lang niet gezongen worden in koorverband in een grotere groep. Toen vroeg één van de dirigenten van de kerk waar geoefend werd en of er een kwartet gevormd kon worden. Het werven van zangers voor deze informele groep verloopt via-via. De kerk betaalt de dirigent voor het leiden van het kwartet. Onder zijn leiding is de groep nu een kerstproject aan het instuderen. Om een harpist en organist te betalen leggen de leden daarnaast zelf een bedrag in. Het niveau van de groep is hoog: de zangers zijn uitgekozen door de dirigent vanwege hun zangkwaliteiten. Het kwartet focust zich op de uitvoering van kerkelijke liederen.

Koor C is ooit ontstaan aan het begin van de jaren '90. Ze zijn met vijf man begonnen vanuit de behoefte om flexibel programma's te maken en deze op kleine schaal in kerken uit te voeren. Momenteel concentreert koor C zich vooral op grote projecten. Dat zijn er in de loop van de jaren een stuk of vijftien geweest. Ze richten zich daarbij vooral op muziek uit omstreeks 1600. Inmiddels bestaat koor C uit een vaste groep van 13 koorzangers. Koor C wordt daarnaast ondersteund door een violist, organist, klavecijnist, twee blokfluitisten en strijkers. In die samenstelling zorgt de groep ervoor dat het stuk waar ze voor oefenen twee of drie keer wordt uitgevoerd. De leden van het koor leggen zelf geen geld in. Inkomsten delven ze uit de kaartverkoop voor de concerten die ze geven. Dirigenten werken bij dit ensemble altijd op projectbasis.

Koor D is ontstaan aan het einde van de jaren '90, vanuit de behoefte om gezellig met elkaar te zingen. De groep heeft elkaar leren kennen op een korencursus in het buitenland. De samenstelling van de groep wisselt per jaar, alhoewel sommige leden al sinds het begin betrokken zijn. Bijzonder aan dit koor is dat ze ieder jaar toewerken naar één stuk dat wordt opgevoerd in het buitenland. De reis- en verblijfkosten voor deze reis betalen de koorleden zelf. De PR voor dit optreden wordt door de lokale pers geregeld. Koor D heeft geen vaste dirigent en regelt in principe alles zelf. Op dit moment werken zij echter aan een moeilijk stuk van Bach, wat wel ondersteuning van een dirigent behoeft. Koor D is niet alleen een zanggroep, maar ook een sociale groep. Na afloop van het oefenen eten de leden soms samen.

Koor E is opgericht in 2006 en is drie jaar geleden gestopt. Het koor is gestart vanuit muzikale ambitie en gezelligheid. Voor de initiatiefneemster lag de focus in de loop van de jaren te veel op gezelligheid. Dit was voor haar reden om eruit te stappen. Het koor stopte zelf een jaar later. De leden kenden elkaar van een feestje. In eerste instantie wisselde de samenstelling, maar later ontstond er een vaste kern. Leden oefenden thuis en betaalden geen contributie. Ze zongen met name klassieke en gearrangeerde volksmuziek en traden op verschillende manieren naar buiten (o.a. koningsdag, 4 mei, festivals en feesten). Inkomsten die ze verkregen door optredens staken ze weer in het koor, voor bijvoorbeeld coaching en workshops.

Koor F is een 'inloopkoor' dat is opgericht door een zzp'er. Insteek van het koor is dat mensen maandelijks letterlijk binnen kunnen lopen om mee te zingen. Het concept is laagdrempelig; geen concerten en geen verplichtingen. Het koor oefent in een theater en de zzp'er dirigeert het koor. Daarnaast is er een pianist aanwezig die de liederen begeleidt. Voor de coronapandemie kwamen er rond de zestig mensen zingen. Door de coronapandemie is dit sterk afgenomen.

Koor G is in 2017 opgericht door een zzp'er vanuit de behoefte van een groep vrouwen om gezellig en laagdrempelig samen te zingen. De insteek van de initiatiefneemster is dat 'iedereen kan zingen': de meeste mensen durven niet te zingen, maar vinden het wel leuk. In totaal gaat het om een ensemble van twaalf vrouwen die één keer per week repeteren. Ze zingen nu vijf jaar samen en in de loop van de tijd zijn er vriendinnen van vriendinnen bijgekomen. Ze zingen een breed meerstemmig repertoire van musical, klassiek tot jazz muziek.

Koor H is een informele groep uit Reewijk, ontstaan uit de behoefte om samen te zingen, maar niet elke week te repeteren. Het koor bestaat uit tien mensen, met een vaste kern van vijf familieleden. De groep komt samen voor een jaarlijks terugkerend project rondom Kerst en/of Pasen. Het repertoire bestaat voornamelijk uit gospel. Naast de tien zangers speelt een familielid fluit en begeleidt de respondent op piano. Omdat koor H meewerkt aan de kerstuitvoering van een kerk, mogen ze daar kosteloos repeteren. Dit maakt het kostenplaatje van koor H erg overzichtelijk, omdat ze alleen betalen voor het aanschaffen van muziek.

Koor I is opgericht door een stel vanuit een overwegend sociale behoefte. De Braziliaanse muziek die ze zingen brengt de vrouw van het stel in contact met haar roots. Ook geeft muziek maken het stel iets om samen te doen sinds de vrouw naar Nederland geëmigreerd is. Bij het ontstaan van het koor is er niet gelet op het niveau van de zangers; sommige leden kunnen zelfs nauwelijks zingen. Het moet vooral niet te ingewikkeld zijn; het draait om 'de derde helft'. Naast het koor, dat momenteel bestaat uit zo'n twaalf leden, organiseerde het stel een formele percussiegroep en al vele muziekavonden.

Respondent J is muziekcoach voor een grote zorginstelling. Vanuit die rol werkt ze mee aan de ambitie om binnen enkele jaren muziek een duurzaam onderdeel te maken van de zorg die ze leveren. Er bestaan binnen de zorglocaties verschillende informele zangkoren die worden ondersteund door de zorgbegeleiders. Zo is er het voorbeeld van een zeemanskoor. Er is bij deze zorgkoren geen sprake van hoogstaande, artistieke ambities. Muziek kan helpen in sommige zorgprocessen, nog los van het feit dat het ook gezelligheid brengt.

Respondent K is een zzp'er die een bedrijf heeft opgezet waar ze zangles geeft aan kinderen. De aanloop naar een succesvolle bedrijfsvoering was lang: er is een forse geld- en tijdsinvestering gedaan voordat het bedrijf echt rendabel werd. Inmiddels zijn er vijf zanggroepen, die qua leeftijd lopen van zes tot achttien jaar. Het werken met kinderen vraagt om specifieke pedagogische vaardigheden, maar maakt het ook verschrikkelijk leuk voor respondent.

Koor L is een seniorenkoor, dat met in totaal tweeënvijftig leden veruit het grootste koor is in dit onderzoek. Koor L is 54 jaar geleden opgericht door een stel huisvrouwen om in de ochtenduren wat vrije tijdsbesteding te hebben. Het koor is al vroeg in z'n bestaan een hechte samenwerking aangegaan met een buurthuis. Dit buurthuis verzorgde destijds oefenruimtes en ondersteunt het koor vandaag de dag nog steeds met onder andere opslagruimte en kopieerwerk. Deze samenwerking maakt het koor L mogelijk om de kosten laag te houden, ook voor haar leden: de koffie in het buurthuis is goedkoop en de contributie kan betaald worden met een 'cultuurstrippenkaart'. Omdat het koor zo toegang biedt aan de lagere sociaal-economische klassen, heeft het ook een duidelijke welzijnsfunctie.

Wat is de omvang van de zanggezelschappen?

De kleinste groep bestaat uit vier leden, de grootste uit tweeënvijftig. Bij de zzp'ers is er soms sprake van zanggroepen van twintig tot bijna dertig leden. Bij vijf respondenten is er sprake van een groep tussen de vier tot tien man. Vier koren hebben tussen de 12 en 16 leden.

Het merendeel van de koorleden bestaat uit vrouwen. Verschillende respondenten geven aan dat het vinden van mannen ontzettend lastig is. De coronapandemie heeft in één geval gezorgd voor een enorme toestroom van mannen, met name omdat de behoefte om te zingen zo groot was.

Bij vier groepen is er sprake van wisselingen in de samenstelling. Het tempo waarin dit gebeurt verschilt echter: soms wisselt de samenstelling per project, in andere gevallen gaat dat over de jaren heen. Bij zeven groepen is er sprake van een vaste samenstelling of een vaste kern waaromheen kleine wisselingen plaatsvinden. Minus de zanglesgroepen en welzijnskoren is dit het merendeel van de informele zanggroepen dat hier in kaart wordt gebracht. In sommige gevallen, bijvoorbeeld bij koor E en in mindere mate bij koor I, is er rondom het ontstaan van de koren sprake van wisselingen, waarna er een kern ontstaat.

Wat zingen de koren?

Drie koren geven aan dat kerstmuziek een belangrijk onderdeel vormt van het repertoire. Tevens wordt door drie koren klassiek gezongen: Bach wordt dan genoemd en ook de Matthäus Passion komt langs. Eén koor richt zich specifiek op een repertoire uit 1600. Jiddisch komt twee keer langs, terwijl koor F specifiek kiest voor wereldmuziek omdat dit vaak rechtenvrij is. Gospel wordt twee keer genoemd, terwijl één koor van respondent J specifiek zeemansliederen ten gehore brengt en koor L Keltische liederen zingt. Koor I is speciaal opgericht om Braziliaanse muziek te maken. Binnen de zorg lijkt de wens van de cliënt leidend. Er is ruimte voor specialistische koren, maar voor het uurtje zingen op locatie wordt vaak gevraagd wat de cliënten op dat moment willen zingen. Nederlandstalig komt dan vaak voorbij.

Hoe omschrijven de koren zelf het niveau van hun zanggroep?

Respondenten is gevraagd op welk niveau zij zingen. Zes respondenten geven aan dat er niet heel hoogstaand wordt gezongen binnen het koor. De respondent van koor D geeft aan dat er sprake is van een behoorlijk kwaliteitsverschil tussen de verschillende koorleden. Vier respondenten schatten in dat het niveau van hun koor 'redelijk hoog' tot 'ambitueus' is. Drie van deze vier respondenten schatten zichzelf in als professioneel. Het repertoire van deze koren bestaat uit moeilijke stukken die veel vragen van de zangkwaliteit van de betrokken zangers. In twee gevallen, koor E en koor H, kennen de zangers elkaar al vanuit een ander zangverband. Mede op basis van deze kennis wordt deze koorleden gevraagd om deel te nemen aan het ambitieuze zanggezelschap. Voor al deze respondenten geldt dat de hoge artistieke ambities een reden is om mee te doen met hun koor.

Zijn de respondenten lid van meerdere zanggezelschappen?

Het merendeel van de respondenten, negen in totaal, is actief bij verschillende zangkoren. Vaak is er ook overlap tussen de koren en is een respondent tegelijkertijd lid van zowel informele als formele gezelschappen. Twee respondenten zijn alleen lid van een informele groep. Eén respondent is net gestopt met deelname aan een informele groep en is gestart met een formeel koor. Acht respondenten zijn naast één (of meerdere) informele koorgroep(en) aanvullend lid van een formele groep.

De eigenschappen van respondenten

De respondenten die we hebben gesproken zijn voor het merendeel wat ouder; de gemiddelde leeftijd ligt rond de vijftig jaar. De jongste respondent is 34 jaar. Twee respondenten geven expliciet aan met pensioen te zijn. Van zeven respondenten is duidelijk dat ze momenteel betaald werk uitoefenen. In veel gevallen is dit als zzp'er en geven ze vanuit hun bedrijf leiding aan zangkoren. Twee respondenten werken als leerkracht, een ander heeft het lesgeven achtergelaten om zich volledig op haar bedrijf te richten. Eén respondent heeft op het conservatorium gezeten: zij studeerde de richting docent muziek. Andere respondenten studeerden muziektherapie, doen onderzoek naar muziek of werken nu als zangpedagoog. Deels beschikken de respondenten dus over een professionele achtergrond in de muziekbranche.

Negen respondenten hebben bij hun huidige koor een rol gespeeld in het ontstaan van het zanggezelschap of deden dit in het verleden. Dertien respondenten hebben momenteel bestuurlijke functies binnen het koor of vervulden deze rol in een vorig zanggezelschap. De respondenten zijn dus merendeels erg actief binnen de gezelschappen waar zij onderdeel van uitmaken. Deze actieve leden zijn vaak actief binnen verschillende groepen, in veel gevallen ook in formele verbanden. Ongeacht hun huidige beroep geldt voor vrijwel alle respondenten dat zij al lang iets met muziek doen, dit vaak van huis uit hebben meegekregen en muziek omschrijven als een passie.

2. Motivatie en ontstaansgeschiedenis

Nu de respondenten en hun koren zijn geïntroduceerd, beginnen we in dit hoofdstuk aan het beantwoorden van de subvragen. Als eerste hebben we respondenten gevraagd vanuit welke behoefte het koor is ontstaan. De redenen om een informeel koor op te richten lopen sterk uiteen. Hieronder is een overzicht gegeven van de verschillende motivaties om een informeel koor te organiseren of zich daarbij aan te sluiten. De respondenten hebben in hun antwoord ook verteld over de ontstaansgeschiedenis van hun koor.

Waarom hebben respondenten zich aangesloten bij dit koor/vanuit welke behoefte is het koor ontstaan?

Vijf van de informele koren uit ons onderzoek zijn opgericht vanuit een bestaande (vrienden)groep. Deze groepen leerden elkaar kennen op feestjes of cursusdagen. Soms ontstond een dergelijk gezelschap vanuit de behoefte om op een laagdrempelige manier samen te zingen. Koor I en L zijn hier een goed voorbeeld van. In twee gevallen vinden mensen elkaar omwille van hoge(re) artistieke ambities en zijn de leden van zo'n groep stuk voor stuk ervaren zangers.

Als mensen elkaar vinden in de wens om gezellig met elkaar te zingen, kennen ze elkaar in de meeste gevallen al. In één geval is er sprake van een kern die bestaat uit familieleden. Soms helpt het koor om elkaar nog beter te leren kennen. Zo is het zanggezelschap voor koor L een bindmiddel geweest voor bewoners in een relatief nieuwe wijk. Het inloopkoor van respondent F voelt voor veel mensen uit de buurt als een 'leuk uitje'. Vier groepen geven aan dat er een belangrijk sociaal aspect zit aan het samenkomen om te zingen. Die gezelligheid vinden mensen in het zingen, maar ook in het samen eten na de repetitie of in muziekavonden waar ook andere bands worden uitgenodigd.

Sommige informele zangkoren worden expliciet opgericht vanuit hoge artistieke ambities. Deze koren kiezen bewust een lastig repertoire. Koorleden die (naast hun formele koor) behoefte hebben aan extra uitdaging kunnen bij een dergelijke groep goed hun ei kwijt. Zo is één koor dertig jaar geleden opgericht vanuit de behoefte om flexibel klassieke programma's te kunnen maken en deze op kleine schaal uit te voeren in kerken. Drie groepen geven aan dat het op hoger niveau willen zingen deels reden was om een bepaalde zanggroep op te richten of daar aan deel te nemen.

Naast groepen met hoge artistieke ambities zijn er informele zanggroepen die ontstaan rondom specifieke projecten. Zo ontstond koor A rondom 'A Ceremony of Carols' van de componist Benjamin Britten. Dit repertoire was niet de enige reden voor koor A om samen te komen. In tijden van corona bestond er namelijk een enorme behoefte om vooral weer te kunnen zingen. De respondent van koor B heeft een vergelijkbaar verhaal: zij is lid geworden van een informele groep omwille van de 'artistieke lijn'. De respondent van koor B sloot zich dus aan bij dit zanggezelschap vanwege het specifieke repertoire, dat naar zeggen van respondent van hoog niveau is. Koor C is opgericht om kleine, flexibele muziekprogramma's uit te voeren in de kerk. Dit koor doet momenteel vooral grotere projecten. De respondenten van koor D organiseren een jaarlijkse muziekkreis. Ieder jaar wordt er een nieuwe groep gevormd dat één specifiek repertoire oefent en uitvoert in het buitenland. Koor I is mede opgericht om een specifiek Braziliaans repertoire uit te voeren. De respondenten van koor I organiseren ook Braziliaanse muziekavonden, waar het koor optreedt.

De keuze voor een projectkoor kan soms ook ontstaan vanuit de wil om slechts voor een beperkte tijd ergens aan vast te zitten. Het inloopkoor van respondent F springt in op deze behoefte. De respondent van koor B geeft de tijdelijke duur van het project expliciet op als reden om zich bij dit koor te voegen en ook de projecten van koor D zijn duidelijk afgebakend in hun tijdsbestek. De tijdelijkheid wordt door verschillende respondenten aangestipt als voordeel van hun informele koor.

Drie van de gesproken respondenten werken primair vanuit commercieel oogpunt. De organisatoren van deze koren werken als zzp'er en verdienen dus hun geld met het organiseren en artistiek begeleiden van de zangkoren. In één geval is er sprake van zangles - specifiek aan kinderen en jongeren - en is koorvorming een bijproduct van de zanglessen. In de andere twee gevallen is vorming van het koor het primaire product dat het bedrijf levert. Twee van deze drie respondenten heeft een professionele achtergrond in de muziek. De commerciële koren die we hebben gesproken bestaan allemaal circa vijf jaar. Het bedrijf van respondent K waarvoor ze kinderzangles geeft begint nu rendabel te worden.

Een informeel koor kan ook een welzijnsaspect hebben. Koor L en de koren zoals genoemd door respondent J zijn hier goede voorbeelden van. In deze concrete gevallen gaat het om een koor dat is gericht op senioren en licht verstandelijk gehandicapten. Respondent L stelt dat het welzijnsaspect zo'n veertig procent beslaat van de waarde die dit koor heeft. Dit koor geeft senioren een plek om samen te komen, functioneert als verbindingsmiddel in de wijk en zorgt dat personen uit de lagere sociaal-economische klassen kunnen meedoen in de samenleving. De twee informele koren van respondent J zijn gericht op het verlenen van goede zorg. Zo draagt het zingen er aan bij dat bepaalde overgangsfasen in de zorgprocessen efficiënter verlopen. Ook kan het dienen als gezellige activiteit op een zorglocatie.

Heeft corona een rol gespeeld in de motivatie om het zanggezelschap op te richten?

Slechts bij één koor was het langdurige verbod op samenkomen en zingen vanwege de coronapandemie de directe aanleiding om een informele zanggroep te starten. Deze respondent merkte dat er veel behoefte was om weer samen te zingen, omdat dit zo lang niet kon. Bij de andere koren vormde de coronapandemie een flinke uitdaging. Respondenten ervoeren het als lastig dat je in de afgelopen twee jaar niet met een grote groep kon repeteren. Soms durfden de koorleden niet samen te komen. Repetitieruimtes waren daarnaast voor lange periodes gesloten. Ook geven respondenten aan dat uitvoeringsdata verplaatst of geannuleerd moesten worden vanwege de coronamaatregelen. Organisatorisch vraagt dit veel van de respondenten. Zzp'ers merken daarnaast dat de coronamaatregelen effect hebben op hun omzet:

“De eerste keer kwamen er zeventien mensen en de laatste keer, voor de coronapandemie, waren er 61 mensen. Nu komen er maar twaalf mensen; mensen durven minder.”

Naast directe gevolgen zoals geannuleerde uitvoeringen of een terugval in de omzet heeft de pandemie ook indirecte consequenties voor de informele koren. Bij koor H ontstonden er intern ingewikkelde discussies over hoe om te gaan met de veranderende situatie. Omdat ieder koorlid een gelijke stem heeft, ontbrak het bij koor H aan een mechanisme om in dit soort situaties te besluiten. Binnen de zorg is er bij het begeleidend personeel minder aandacht voor het belang van muziek voor cliënten, omdat de basale zorghandelingen al extra tijd, energie en organisatie kosten.

Bij koor D leidde de coronaproblematiek tot extra duidelijke afspraken rondom het organiseren van een geplande muziekkreis naar Engeland. De groep is hierover redelijk gelijkgestemd. Koor L

bestaat grotendeels uit senioren van ver boven de pensioengerechtigde leeftijd. Deze mensen vonden veel steun en gezelschap door elkaar digitaal te blijven ontmoeten. Sommige koorleden gingen door deze digitale ontmoetingen meer oefenen.

3. De organisatie en financiën

Ook rondom het informele koor moeten er allerlei zaken geregeld worden, zoals repetities, optredens of financiële kwesties. In dit hoofdstuk kijken we hoe informele koren dit soort zaken regelen en bij wie deze verantwoordelijkheid in handen ligt. Er is in dit hoofdstuk ook bijzondere aandacht voor de manier waarop informele koren omgaan met muziekrechten. Om een beeld te krijgen van wat er zoal geregeld moet worden, brengen we eerst in kaart hoe vaak de koren samenkomen.

Hoe vaak komt de informele groep samen?

De frequentie waarop de ondervraagde zanggroepen samenkomen verschilt enorm. Waar sommige groepen minimaal één keer per week samenkomen om te oefenen, doen andere groepen dit maximaal één keer per maand. We zien dat de projectkoren vaker samenkomen om te oefenen naarmate de uitvoeringsdatum van het project dichterbij komt. Koorleden van dit type koren doen in de eerste weken/maanden van een project veel aan zelfstudie en repeteren vaker met elkaar samen naarmate de datum van uitvoering dichterbij komt.

Twee van de drie zzp'ers organiseren een wekelijkse bijeenkomst. Bij koor G bestond in tijden van corona de expliciete wens om niet consistent samen te komen zolang dit alleen online kon. Koor A, koor B en H zijn opgericht rondom kortstondige projecten. Bij deze koren is geen sprake van repeteren met enige regelmaat. In deze gevallen komt het gezelschap voorafgaand een project enkele keren samen, is er een optreden en daarna valt het gezelschap weer uiteen.

Is er bij informele zangkoren sprake van andere activiteiten naast het zingen, en zo ja, welke?

Vier van de ondervraagde zangkoren geven aan dat er rondom het zingen geen activiteiten – zoals meezingdagen en workshops – plaatsvinden. In het geval van koor K is dit primair het geval omdat dit een bedrijf is dat zanglessen geeft aan kinderen. Koor A en B zijn kortlopende projecten en houden al snel weer op te bestaan. Koor C is een wat ouder koor, maar bestaat grotendeels uit oudere leden die in sommige gevallen ook van ver moeten komen.

Er zijn ook koren die wel activiteiten naast het zingen organiseren. Koor D organiseert een jaarlijks terugkerende muziekreis naar Engeland en er wordt soms samen gegeten. Koor H gaat eens in de twee jaar met elkaar eten. Bij koor E en G worden er workshops georganiseerd, bijvoorbeeld in het zingen van chansons, terwijl de organisatoren van koor G, I, J en L muziekevenementen organiseren. Dat gaat van een bonte avond tot volledige muziekavonden met ook optredens van andere bands. In de zorg zijn er informatiebijeenkomsten en is er een muzikale tour georganiseerd langs zorglocaties.

Waar komt de informele groep samen?

De informele koren uit dit onderzoek oefenen op verschillende locaties. Twee van de respondenten repeteren thuis bij één van de leden. Hiermee besparen de leden huurkosten voor een externe oefenlocatie. Hier zitten echter ook nadelen aan. Zo vertelt één van de twee:

“Het nadeel van bij iemand thuis oefenen is dat er altijd katten, honden en kinderen zijn die aandacht nodig hebben. Degene die gastvrouw is, voelt zich ook verantwoordelijk voor de gasten. Je hebt niet de volle aandacht om te zingen.”

Andere informele koorgroepen maken gebruik van een externe (gehuurde) locatie om samen te komen. Denk daarbij aan een kerk, een café of een ruimte in een leegstaand schoolgebouw. Twee groepen hebben ervaring met online repetities: koor G heeft dit na verloop van tijd opgegeven, terwijl het voor koor L een manier was om ouderen in tijden van corona toch samen te laten komen. Dit is volgens de respondent van koor L zéér waardevol gebleken.

De repetities vinden bij de meeste groepen plaats in de avond, hoewel de avondklok die tijdens de coronapandemie gold groepen noodzaakte om te verplaatsen naar de middag. Voor koor F is een ochtendrepetitie een gat in de markt gebleken.

Maakt het koor gebruik van artistieke begeleiding?

Buiten de zangers om maken de koren uit dit onderzoek in de meeste gevallen gebruik van één of twee begeleiders. De rol die deze begeleiders hebben verschilt. In het geval van koor B, C en L is er sprake van een vaste dirigent. Koor I heeft twee dirigenten omdat de koorleden niet konden kiezen tussen twee kandidaten. Bij vijf groepen wordt de rol van dirigent en begeleider duidelijk gescheiden. In de meeste gevallen is er sprake van een artistiek leider die de groep begeleidt. Vaak begeleiden artistiek leiders op de piano, maar ook is er sprake van begeleiding op de ukelele, harp, orgel, klavecimbel, blokfluiten, strijkers, zang, accordeon en de gitaar.

Twee groepen, koor D en koor E, geven aan normaliter geen gebruik te maken van extra instrumentale begeleiding. Bij een uitvoering kan het wel voorkomen dat er extra instrumentale begeleiders worden ingehuurd. De begeleiders worden in de meeste gevallen betaald en zijn veelal professioneel geschoold. Koor C, koor H en J geven aan dat instrumentale begeleiders niet betaald worden voor hun muzikale diensten. Bij koor C is er wel sprake van een betaalde dirigent. Koor H bestaat in de kern uit familieleden en voor koor J worden zorgbegeleiders betaald voor hun zorgdiensten en (vooralsnog) niet voor de muzikale werkzaamheden.

Hoe ziet de organisatiestructuur van informele zangkoren er uit?

Bij één koor, namelijk koor L, is er sprake van een volwaardig bestuur. Naast dit koor zijn er drie andere informele koren waar er iemand is aangewezen om de geldzaken te beheren. Deze rol stelt volgens sommige respondenten niet veel voor. Ook draagt het niet altijd de officiële titel van penningmeester. Soms is er simpelweg sprake van ‘iemand die zorg draagt voor de financiën’. De financiële bijdragen worden in dat geval overgemaakt naar de privérekening van deze persoon. De penningmeester van koor C heeft wel een aparte bankrekening geopend om het geld van dit zanggezelschap te beheren.

De respondenten met een eigen bedrijf nemen ontzettend veel organisatie op zich. Ze doen alle administratie en zijn hoofverantwoordelijk voor het huren van repetitieruimtes en locaties om op te treden. Het besparen van kosten is voor hen deels reden om taken niet uit te besteden.

Bij de koren die niet als bedrijf functioneren is er vaak sprake van één of twee hoofdorganisatoren die veel organisatorische taken op zich nemen (bijvoorbeeld koor A, koor D, koor E en koor I). Het takenpakket strekt dan van het contact leggen en huren van zalen tot het regelen van optredens. In drie gevallen is er onderling overleg tussen koorleden en muziekbegeleiding, met name over de

te kiezen muziek. In het geval van koor I krijgt dit een wat formeler karakter door middel van een muziekcommissie.

Hoeveel tijd besteden respondenten aan hun informele koor?

Initiatiefnemers of organisatoren van informele koren uit dit onderzoek steken over het algemeen de meeste tijd en energie in het koor. Dit is zowel het geval bij commerciële als bij niet-commerciële koren. De respondenten geven aan dat het regelen van repetitieuimtes, het zoeken naar geschikte communicatievormen en het schrijven van muziek hen veel tijd kost.

Reguliere leden steken met name tijd in het repeteren. Het aantal uren dat iemand in het koor steekt loopt daarbij sterk uiteen: van één keer per maand anderhalf uur repeteren tot elke week anderhalf uur. Bij de projectkoren neemt het aantal repetitie-uren per week toe naarmate de groep dichterbij de uitvoeringsdatum komt.

Eén van de respondenten uit een koor met hoge artistieke ambities vertelt dat zij ongeveer twee tot drie uur per week aan zelfstudie doet. Voor het informele koor studeert zij meer dan voor haar formele koor:

“Het is vaak een lastiger repertoire en omdat het iedere zoveel weken anders is moet je het sneller in je motorisch en zangtechnisch geheugen hebben en de tekst uit je hoofd leren. Met een vereniging doe je er langer over, omdat je langer de tijd hebt om de tekst uit je hoofd te leren.”

Hoe organiseren informele verbanden de financiën?

Zeven respondenten geven aan dat er door koorleden financieel wordt bijgedragen aan het koor. Dat kan in de vorm van een eenmalige bijdrage, in de vorm van lesgeld of als vaste reguliere contributie. Twee koren geven nadrukkelijk aan dat de koorleden niet financieel bijdragen. In één geval wordt er slechts om een financiële bijdrage gevraagd wanneer er bijkomende kosten zijn.

De koren die niet om een financiële bijdrage vragen ‘lossen dit op’ door wel geld te ontvangen voor optredens. Hier worden dan zaken van betaald zoals de dirigent of het huren van een orgel. Bij beide koren is er sprake van voordelige regelingen, waardoor de kosten van het gezelschap meevallen. Koor C repeteert in een kerk voor een vriendenprijsje; koor H mag gratis repeteren in een kerk, omdat ze voor diezelfde kerk optreden tijdens de kerstviering.

De andere koorgroepen vragen wel een financiële bijdrage van de koorleden. Van deze inkomsten worden de repetitieuimtes, het PR-materiaal en de creatieve/artistische ondersteuning betaald. De hoogte van de bijdrage loopt uiteen van €30 voor deelname aan een project tot aan €215 per jaar voor 33 zanglessen. De welzijnskoren vormen een klasse apart binnen dit geheel. Voor de zanggezelschappen in de zorg is er vooralsnog geen sprake van extra kosten voor de muzikale begeleiding. Begeleiders doen de muzikale begeleiding naast hun reguliere zorgtaken en worden hier niet extra voor vergoed. Het seniorenkoor heeft een contributie van €50 per halfjaar, maar biedt daarnaast de mogelijkheid om te betalen met behulp van een ‘cultuurstrippenkaart’. Op deze manier is het seniorenkoor van respondent L toegankelijk voor mensen met minder geld.

Als we dit specificeren lijken de kosten voor korte projectkoren gemiddeld lager te liggen, hoewel de hoogte van de financiële bijdrage binnen deze koren nog steeds sterk verschilt. De contributie bij projecten wordt over het algemeen in één keer betaald, niet per sessie. Koor A vraagt

gemiddeld €75 voor vier repetities en twee concerten, maar vraagt deelnemers die iets meer kunnen missen om ook meer bij te dragen. Koor B vraagt voor evenveel repetities en concerten €30 per deelnemer. Een ander projectkoor, koor D, regelt de financiën door deelnemers de meeste kosten zelf te laten betalen. Alleen in het geval van bijkomende kosten wordt koorleden gevraagd om financieel bij te schieten.

De bijdragen die zzp'ers vragen verschillen sterk. Zo vraagt de respondent van koor F €6 per twee uur, terwijl de respondent van koor G €60 euro per uur rekent. De eerste respondent bedient echter een veel grotere groep. De kinderzanglessen van respondent K worden per jaar betaald en bedragen tussen de €155 en €215 voor ongeveer 33 lessen. Deze lessen vinden plaats in groepsvorm en beslaan dus een groot aantal kinderen die tegelijk les krijgen.

Gekeken naar de kostenposten verschillen de koren niet veel van elkaar. Wanneer er geen sprake is van een bijzondere regeling met een oefenlocatie, is het huren van een ruimte een vaste kostenpost. In de meeste gevallen wordt er ook betaald voor de artistiek leider en bijkomende instrumentalisten. PR wordt weinig genoemd; respondent K heeft wel eens gebruik gemaakt van betaalde advertenties, maar vond de opbrengst daarvan nihil. Respondent G noemt gas en licht als extra kostenpost en bij koor C is er sprake van huur van een specifiek orgel. Zes respondenten geven daarnaast aan dat er voor bladmuziek betaald wordt, hoewel dit niet in ieder geval via de koororganisatie gaat. Bij koor A en koor D schaffen de deelnemers zelf partituren aan, terwijl bij koor H hier één persoon voor wordt aangewezen.

Hoe gaan informele zangkoren om met muziekrchten?

Een aparte sectie binnen het kostenplaatje betreft de muziekrchten. Binnen dit onderzoek wordt hier niet zozeer rekening mee gehouden omdat dit uit de antwoorden van de respondenten voortkomt, maar eerder omdat er een wettelijke verplichting bestaat tot het betalen voor de muziek die gebruikt wordt. Zodoende is er gekeken in hoeverre de verschillende informele koren voldoen aan deze wettelijke verplichting².

Zoals hierboven vernoemd geven zes respondenten aan dat er betaald wordt voor bladmuziek. Koor A, B, C, D, H en L geven aan dat dit het geval is. Naast het aankopen van de bladmuziek regelen deze koren hun muziek in sommige gevallen ook op andere manieren. Zo stelt respondent C:

“Er zijn stukken waarvan we wel muziek hebben gekocht, maar soms kopieer ik ook bladmuziek in de universiteitsbibliotheek.”

Respondent A vertelt dat er wel eens muziek aangeleverd wordt in pdf-vorm en dat daar stukken tussen zitten ‘waar je eigenlijk voor zou moeten betalen’. De respondent van koor B stelt dat haar koor in korte tijd is ontstaan, wat het moeilijk maakt om snel aan bladmuziek te komen:

² Deze wettelijke verplichting omvat de volgende muziekrchten:

- a) Bladmuziek. Koren dienen voor elke zanger een partij te kopen bij de muziekhandel of te lenen via een muziekbibliotheek. Kopiëren van bladmuziek is verboden.
- b) Uitvoeren. Het ‘ten gehore brengen’ van muziek op repetities en uitvoeringen vereist een licentie van de BUMA voor zover het werken betreft van componisten/arrangeurs en tekstschrijvers die nog leven of minder dan 70 jaar geleden zijn overleden.

“Voor ons koor geldt dat je vaak kort dag de bladmuziek nodig hebt. Als je op donderdag hoort dat je zondag een bepaald stuk moet opvoeren, dan is [het] vaak te laat om bladmuziek [...] te bestellen.”

De respondenten van koor E, F, G en K stellen dat zij weten van auteursrechten die gelden bij de aanschaf van muziek, maar proberen bewust om deze kosten heen te werken. Dit doen deze koren door gebruik te maken van rechtenvrije muziek of door zelf muziek te schrijven. De respondent van koor K stelt dat zij in haar zanglessen te maken heeft met een onderwijssituatie en dat de muziekrechten daarom anders geregeld zijn. Zij staat geen geld af voor de muziekrechten. De respondent van koor G maakt de meeste bladmuziek zelf en wordt voor deze voorbereiding betaald door haar koorleden. De respondent van koor G vertelt niet wat ze doet met de auteursrechten van muziekstukken waar zij zelf bladmuziek voor schrijft. De respondent van koor G gaat ook naar het conservatorium om daar bladmuziek te regelen, of ze bezoekt een speciaalzaak in Utrecht om het daar aan te schaffen.

Er zijn ook koren waar de auteursrechten een stuk minder duidelijk zijn geregeld. De respondent van koor G schrijft zelf alle bladmuziek uit, maar doet dat wel op basis van bestaande liedjes. Bij koor I “halen [de dirigenten] de arrangementen voor deze nummers ergens vandaan.” Over wat dit inhoudt wordt gespeculeerd door de respondenten, maar er lijkt geen zekerheid te bestaan dat de muziekrechten zijn gedekt. Binnen de zorg zingen de koren van cliënten voornamelijk intern binnen de zorglocatie. De zorgbegeleiders die met de cliënten werken koppelen vooralsnog niks terug aan de coördinatoren binnen de zorginstelling over de gebruikte muziek.

Geen enkele partij begint zelf over uitvoeringsrechten en respondent H stelt expliciet dat er niets over uitvoering en/of gebruik van muziek wordt gemeld bij BUMA/STEMRA.

4. **Communicatie, werving en PR**

Ieder koor heeft leden nodig. Daarnaast deelt ieder koor relevante informatie over repetities en optredens intern en met de buitenwereld. Dit onderdeel beantwoordt de vraag hoe leden van een informeel koor onderling communiceren, hoe zij zich naar de buitenwereld toe presenteren en hoe zij aan nieuwe leden komen. Daarbij is bijzondere aandacht voor de communicatiemiddelen waar zij gebruik van maken.

Hoe werven informele zangkoren nieuwe leden?

Wat betreft het werven van nieuwe leden ontstaat er een eenduidig beeld: eventuele nieuwe koorleden en/of reserves worden in de meeste gevallen uit het netwerk van de leden zelf gehaald. Veel leden hebben contacten binnen de koorwereld en weten via-via aan nieuwe namen te komen. Drie respondenten geven aan dat er wordt geworven onder mensen met wie de koorleden eerder hebben samengewerkt.

Voor sommige van deze koren geldt dat er bepaalde kwaliteitseisen worden gesteld aan de nieuwe leden:

“Het kringetje dat op het podium staat is in werkelijkheid groter dan dat. Het samenstellen van een groep gaat erg op ons-kent ons-basis. Er wordt gekeken naar iemands kwaliteiten, of iemand gevoelig is voor de aanwijzingen van de dirigent, de mate van betrouwbaarheid, de zelfstudie, etc. Je weet hoe iemand klinkt. En of iemand op tijd komt of vaak afzegt. Dat speelt allemaal mee om iemand al dan niet voor een projectkoor te vragen. Je doet het zonder auditie, omdat je daar in je leven al eens mee gezongen hebt.”

Bij andere informele groepen zien we dat de aanwas van nieuwe leden minder gebonden is aan kwaliteit. Bij hen gaat het meer om een goede aansluiting van de nieuwe leden op de groep. Koor D vindt het daarnaast belangrijk dat nieuwe leden goed aansluiten op de zelfstandige manier van werken. De respondent van koor E noemt vertrouwen een grote factor bij het kiezen voor een nieuw koorlid.

De zzp'ers werven voor hun koren onder andere bij de andere zanggroepen die zij begeleiden. Deze overlap helpt volgens de respondent van koor F. Aanvullend wordt er door deze groep gebruik gemaakt van workshops en kennismakingsdagen. De respondent van koor K draait bewust mee bij een buurtlocatie om daar gebruik te maken van de acquisitiemogelijkheden.

Waar het netwerk van koorleden hofleverancier lijkt voor nieuwe leden, zijn er ook voorbeelden genoemd waar respondenten buiten het eigen netwerk zoeken. De respondent van koor K heeft wel eens een advertentie geplaatst via social media. Dat leverde twee nieuwe leerlingen op. De respondent van koor E noemt Zingmagazine, de respondent van koor I noemt Facebook.

Van welke (online) platforms maken informele zangkoren gebruik (communicatie, reclame)?

De meeste koren uit dit onderzoek hebben geen website. Voor respondent A is dit gegeven duidelijk gekoppeld aan geld: ze zijn informeel zonder geld en dus is er geen website. Hun aankondigingen gaan via de website van de artistiek leider. De koren die wel een eigen website hebben, gebruiken dit bijvoorbeeld om de uitvoeringsagenda, foto's en contactinformatie te delen.

Het gebruik van social media wordt niet breed gedragen, hoewel er koren zijn die dit juist wel inzetten. Koor B, C, H en J geven aan dat zij geen gebruik maken van Facebook, terwijl andere respondenten zoals van koor G, I en K aangeven daar juist wel op te zitten om te werven en reclame te maken.

Naast de informele zanggroepen op de zorglocaties, die naar buiten toe helemaal niks communiceren, zijn er nog drie informele groepen die online helemaal niet te vinden zijn en alleen voor het grote publiek 'zichtbaar' worden wanneer zij een optreden aankondigen per mail en/of flyers. Ook het seniorenkoor maakt nog veelvuldig gebruik van ouderwetse reclame in huis-aan-huis bladen. Daarnaast hebben zij een Facebookpagina en repeteren ze online via Zoom. Twee koren plaatsen regelmatig video's van optredens op YouTube. Verder valt op dat veel van de communicatie tussen de leden onderling verloopt via de mail. Groepsapps zijn er ook en er wordt in één koor veel gebeld.

Voor de zzp'ers geldt dat PR een vast onderdeel is van de werkzaamheden. In alle gevallen neemt de initiator deze taak ook op zich. Respondent F ervaart op dit vlak problemen: vooralsnog nodigt zij mensen voor haar inloopkoor uit via de mail, maar de onzekerheid over het aantal bezoekers zorgt voor stress en ze zou graag een vorm van registratie vinden die hier meer grip op krijgt. Koor G is het meest actief met reclame: zij gebruikt 'NextDoor' om lokaal reclame te maken, gebruikt mail en Facebook en maakt daarnaast nog gebruik van lokale kranten. Respondent K zit tevens op social media.

5. Samenwerkingen

De informele zangkoren in dit onderzoek hebben een sterk netwerk binnen de muziekbranche, waardoor ze artistiek gezien veel geregeld krijgen van wat ze nodig hebben. Niet alle koren gaan daarnaast samenwerkingen aan met partners van buiten de muziekbranche, maar voor de koren die dit wel doen levert dit grote voordelen op. Dit stuk van het onderzoek brengt het netwerk van de verschillende koren in kaart en laat zien welke hulp informele koren van buitenaf weten te regelen.

Met welke partners werken informele zangkoren samen?

Koor A stelt dat de kerken momenteel een belangrijke partner zijn om iets te organiseren tijdens de coronapandemie. Zij stellen zich soepel op in financiële onderhandelingen, in de wetenschap dat veel koren het momenteel moeilijk hebben. Ook koor C heeft een voordelige regeling met een kerk. Deze samenwerking komt voort uit het kerkenraadslidmaatschap van een van de koorleden. Voor koor H zorgt de samenwerking met de kerk ervoor dat het kostenplaatje behapbaar blijft.

De hechte samenwerking met een buurthuis zorgt dat het beheersen van de uitgaven voor koor L ontzettend vergemakkelijkt wordt. Het buurthuis neemt veel organisatietaken over en biedt het seniorenkoor allerlei mogelijkheden om goedkoop gebruik te maken van bepaalde faciliteiten. Omdat het kostenplaatje daarom meevalt, is dit seniorenkoor in staat om goedkope koffie te schenken en deelnemers contributie te laten betalen door middel van een 'cultuurstrippenkaart'.

Voor koor D betekent een nauwe samenwerking met iemand uit het buitenland dat er jaarlijks een muziekkreis kan worden ondernomen naar Engeland. Dit plaatselijke contact zorgt daarnaast voor lokale PR. Hoewel koor D zelf niet dit soort financiële samenwerkingen aangaat, geeft de respondent aan dat sponsoring in Engeland een stuk meer voor komt. Er komt ook wel eens iemand over vanuit Engeland om in Nederland zangworkshops te geven.

Bij de zzp'ers kan samenwerking zorgen voor een efficiënte bedrijfsvoering en leidt het voor één respondent tot een zekere rust. Respondent G gaat vele samenwerkingen aan, met een sterke overlap tussen haar koorwerk en het organisatiewerk dat zij doet voor andere muziekorganisaties. Dit levert onder meer voordelen op voor de PR. Wel stelt respondent G tegelijk dat ze in andere partijen mist dat de samenwerking is gericht op duurzame verbinding, bijvoorbeeld om tot iets nieuws te komen. Respondent K plukt als zzp'er ook de vruchten van een sterk netwerk. Als zij met vragen zit over haar organisatie benadert ze een professionele muziekorganisatie. Daarnaast heeft ze mee kunnen kijken in de bedrijfsvoering van een sterk georganiseerd, formeel kinderkoor. Dit zorgt voor een sterke overtuiging bij respondent K dat zij eventuele ondersteuningsbehoeften of vragen over bedrijfsvoering kan opvangen vanuit haar netwerk. Ze heeft in dat geval liever dat ze zaken zelf oplost, in plaats van dat een bestuur dit voor haar doet.

Vanuit de welzijnsinstellingen wordt er niet zozeer door de koren zelf, maar eerder door de overkoepelende organisatie van alles geregeld. Het seniorenkoor heeft als koor zelf niet de mogelijkheid om in aanmerking te komen voor subsidies. Dit wordt echter opgevangen door de hechte samenwerking die het koor heeft met het buurthuis, dat een stichting is. Op deze manier kunnen bijvoorbeeld de gemeente of het VSB-fonds worden benaderd als financiële partner. Vanuit het seniorenkoor is er ook direct contact vanuit het bestuur met welzijnswerkers. De zorginstelling organiseert op haar beurt grote muziekevenementen die niet in direct verband staan met de informele koren op locatie. Deze evenementen worden aangegrepen om een groter bewustzijn te creëren over de meerwaarde van muziek in de zorg. Daarnaast wordt er lokaal

gezocht naar samenwerkingen tussen cliënten en muziekorganisaties. Zo vormen zich inclusieve participatiekoren met een podium om zich te presenteren. Het is niet evident of en hoe de verschillende informele zangkoren die op zorglocaties opereren hier voordeel van hebben; wel is duidelijk dat de zorginstelling breed inzet om muziek een structurele plek te geven in de zorg en daar muzikale samenwerkingen niet bij schuwt.

6. Knelpunten, voor- en nadelen van informele organisatie

Ten slotte is de respondenten gevraagd welke knelpunten zij ervaren bij de informele organisatie van hun koor. Bovendien is respondenten gevraagd te reflecteren op mogelijke voor- en nadelen van hun informele organisatiestructuur. Hieruit volgen bepaalde ondersteuningsbehoeften waar de koren uit dit onderzoek een mogelijke rol zien voor koepelorganisaties. Ook is er aan de respondenten gevraagd om een toekomstperspectief te schetsen voor hun koor.

Wat zijn specifieke knelpunten voor informele zangkoren?

In de verhalen van de geïnterviewde respondenten komen verschillende knelpunten naar voren. In zekere mate is er sprake van overlap tussen de verschillende koren, maar soms speelt een knelpunt ook specifiek voor één zanggezelschap.

Faciliteiten

Verschillende koren ervaren problemen bij het vinden van geschikte faciliteiten. Ook de artistieke ondersteuning blijkt soms een punt van zorg. Twee respondenten geven aan dat ze problemen ervaren bij het vinden van een goede, betaalbare repetitieruimte. Eén respondent vindt het lastig om geschikte concertlocaties te vinden. Koor D vindt het moeilijk om een betaalbare dirigent te vinden. De respondenten van koor I vinden het moeilijk om een plek te vinden waar een goede piano staat.

Communicatie en ledenwerving

De koren die we gesproken hebben ervaren ook knelpunten op het gebied van communicatie. Twee keer wordt concreet genoemd dat koren problemen ervaren rondom de PR. De respondenten signaleren daarnaast nog enkele communicatieproblemen die specifiek voor hun koor gelden. De respondenten van koor I vinden het lastig om op sociale media zoals Instagram goed op te vallen. Ditzelfde koor wil naar de buitenwereld beter communiceren dat zij ook toegankelijk zijn voor niet-Braziliaanse koorleden. De ondernemer die zangles geeft aan kinderen vindt dat ouders van aspirant-leden slecht en te makkelijk zoeken op het internet. Dit leidt ertoe dat de ouders het bedrijf van deze respondent niet vinden. De respondent van koor C vindt het lastig dat er veel concurrentie is voor optredens.

In het verlengde van de communicatieproblemen stellen verschillende respondenten dat er problemen bestaan omtrent de samenstelling van het koor en het werven van nieuwe leden. De respondent van koor F vindt het lastig dat er veel wisselingen plaatsvinden in de zanggroepen die zij begeleidt. De respondenten van koor I vinden werving bijzonder lastig. Met name het verjongen van hun zanggezelschap is een zorg voor ze.

Organisatie

Bij de respondenten bestaan er ook organisatievraagstukken, die bijvoorbeeld gaan over de besluitvorming of een goede verdeling van de taken. Voor de welzijnskoren geldt dat er structureel sprake is van te weinig tijd en een hoge werkdruk. De respondent van koor H stelt dat het ingewikkeld kan zijn om besluiten te nemen als iedereen gehoord wilt worden. De respondent van koor F moet naar eigen zeggen 'alles doen'. Deze respondent zou het fijn vinden als er meer hulp zou zijn in de organisatie van haar koor. De respondent van koor G, ook een ondernemer, stelt dat zij samenwerking mist tussen collega's. De respondent van koor E vindt het lastig dat de koorleden van ver moeten komen. Dit maakt het organiseren van een repetitie een stuk lastiger, hoewel zij niet expliciteert waarom dit zo is.

Financiën

De knelpunten die worden genoemd door de respondenten zijn vaak ook financieel van aard. Hieronder vallen de eerdergenoemde problemen rondom het vinden van betaalbare faciliteiten. De ondernemer van koor K stelt daarnaast dat zij vanuit haar bedrijf geen aanspraak maakt op fondsen of subsidie. Hoewel dit ook geldt voor informele verbanden, noemden zij dit niet als knelpunt. In de zorg is geld een structureel probleem. Waar er wel geld vrij wordt gemaakt om muziek een plek te geven in de zorg, leidt dit tot scheve gezichten. Het is volgens respondent J zaak om een balans te vinden tussen de uitgaven die naar de reguliere zorg gaan enerzijds, en het geld dat naar 'progressieve projecten' gaat zoals muziek anderzijds.

Muziekrechten

Er worden enkele problemen ervaren met het verkrijgen van muziek en de rechtskwesties daaromtrent. De respondent van koor F wil graag makkelijker aan meerstemmige muziek komen die ze voor haar bedrijf kan gebruiken. Deze respondent vindt het daarnaast onduidelijk aan welke verplichtingen zij moet voldoen als bedrijf als het gaat om auteursrechten. De respondent van koor K, ook een ondernemer, wilt hier ook meer duidelijkheid over.

Coronamaatregelen

Specifiek voor deze periode kunnen de coronabeperkingen een knelpunt vormen. Koor G vindt het moeilijk dat je steeds met je project moet wachten. Ook bij koor B heeft de coronapandemie veel invloed op de mogelijkheid om te repeteren. Voor de respondent van koor A vormen de beperkende maatregelen die worden getrokken door de overheid een flinke organisatorische uitdaging.

Wat zijn voor- en nadelen van deelname aan informele koorzangverbanden?

Voordelen

We zien op vier thema's voordelen van informele zangverbanden naar voren komen. Zo valt op dat de flexibiliteit van informele groepen een eigenschap is die veel van de gesproken respondenten aanspreekt. Informele groepen kunnen snel gevormd worden, leden kunnen zelf samen bepalen waar en wanneer ze een concert geven, wat het programma wordt en wanneer de repetities plaatsvinden. Over het algemeen zien we dat er binnen informele groepen snel geschakeld kan worden op meerdere terreinen. Als er nieuwe en/of vervangende leden nodig zijn, dan wordt dit onderling vaak snel geregeld. Wat opvalt is dat gezamenlijke beslissingen over dergelijke zaken veelal op democratische wijze met elkaar worden afgestemd. Het merendeel van de informele groepen wordt echter wel geleid door een 'centrale organisatie', meestal bestaande uit één of twee personen. Dit bestuur vormt vaak het aanspreekpunt en/of contactpersoon voor mensen van buitenaf of neemt het regelen van praktische zaken voor zijn rekening.

Een ander voordeel van informele groepen is haar laagdrempeligheid. Voor sommige van de respondenten is deze laagdrempeligheid van informele groepen één van de redenen om zich aan te sluiten. Immers worden bij informele groepen geen contractuele afspraken over deelname vastgelegd, of jarenlange commitment verwacht. Vooral informele projectkoren werken vaak met een relatief korte looptijd, waardoor leden het gevoel hebben makkelijk 'in' en 'uit' te kunnen stappen. Deze laagdrempeligheid uit zich ook in andere vormen. Zo geldt voor één koor dat ze niet optreden omdat de leden hier geen behoefte aan hebben en ligt de focus bij vier koren niet op 'mooi' zingen, maar op samen zingen. Hieronder vallen ook zonder twijfel de welzijnskoren, waar de wensen en het welzijn van de cliënt leidend zijn en er dus laagdrempelig moet worden ingestoken. Laagdrempeligheid van informele groepen maakt dat veel leden zich niet alleen aansluiten om samen te zingen, maar ook om voor de gezelligheid samen te komen. Zo zien we bij meerdere koren dat zij na afloop van de repetitie nog samen eten of borrelen. We zien dus dat

informele groepen - naast muzikale behoeftes - in sommige gevallen ook een sterke sociale behoefte vervullen.

“Het is niet alleen de muzikale, maar ook de sociale context waarin dit plaatsvindt. Koren zijn sociale groepen. Als je eruit gaat, verlies je ook een hoop contacten die je regelmatig ziet. Door dit soort dingen te organiseren vraag je de mensen weer die anders mogelijk niet meer tot je contacten behoren. Er zit een hele sociale context in wat voor mij een drive is. En het is leuk om met muziek bezig te zijn.”

Tot slot benoemen meerdere respondenten dat het gebrek aan administratieve rompslomp en statutaire verplichtingen zeer aansprekend is. Sommige van hen noemen zelfs dat het uitblijven van bestuurlijke taken maakt dat zij als groep meer tijd overhouden om daadwerkelijk te zingen. Eén van de respondenten ziet al langere tijd een behoefte onder kennissen uit de koorwereld om zich minder met praktische c.q. bestuurlijke taken bezig te hoeven houden en stelt dat dit een groot voordeel is van informele organisatie.

Nadelen

Uit de gesprekken met de respondenten blijkt dat er ook een aantal nadelen kleven aan informele koorgroepen. Zo horen we vaak dat de financiën een heikel punt vormen. Respondenten lopen hierbij op meerdere vlakken tegen problemen aan. Zo vindt de respondent van koor A dat een informeel verband “te ingewikkeld is met rekeningen” en stelt de respondent van koor B dat financiën “vaak vaag geregeld [zijn] bij een informele groep.” Dat brengt de respondent van koor B soms in gewetensnood. Ook stellen de respondenten van koor E en I dat geld bij formele organisaties duidelijker gescheiden kan worden en de geldzaken in het algemeen beter geregeld zijn. Over het algemeen ontstaat het beeld dat mensen het niet fijn vinden als koorgelden via persoonlijke bankrekeningen lopen. Als het geld van een koor toch op een privérekening terecht komt, is het niet altijd transparant wat er met de kas gebeurt:

“Ik hoor er geen misbruik over, maar ik weet niet wat er daarna mee gebeurt. Bij een vereniging weet je hoe een ruimte is gehuurd en welke afspraken daarover zijn gemaakt. Bij een informele groep weet je dat niet. Bij formele groepen heb je daar wel duidelijk inzicht in. Dat is ook richting subsidiegevers een eerlijkere benadering. [...] De financiën zijn vaak vaag geregeld bij een informele groep. Dat brengt me wel eens in gewetensnood”.

In de gesprekken horen we dat de informele groepen zich in allerlei bochten wringen om de financiële zaken zo vlekkeloos mogelijk te laten verlopen. Ook is het voor informele groepen vaak moeilijker om subsidies aan te vragen, omdat ze als groep geen rechtspersoon zijn.

Voor sommige informele groepen in het onderzoek vormt het gebrek aan een heldere financiële structuur aanleiding om zich mogelijk in de toekomst toch te formaliseren. Zo vertelt één van de koren:

“Als het goed blijft lopen moet er opnieuw nagedacht worden om te formaliseren. De enige reden om het nu te doen is omdat het te ingewikkeld is met rekeningen.”

Commerciële koren kennen dit probleem niet. De financiële structuur is bij deze koren duidelijker vastgelegd. De ondernemers die leiding geven aan deze commerciële koren sturen facturen en zijn daarnaast wettelijk verplicht tot een belastingaangifte. De ondernemer van koor F vindt het inkomensafhankelijk zijn van een bedrijf wel erg stressvol. De ondervraagde ondernemers zien ook andere financiële nadelen omdat ze niet als stichting of vereniging georganiseerd zijn. Zo stelt de respondent van koor K dat je met de hulp van een bestuur makkelijker subsidie aanvraagt. Bovendien vindt zij het een nadeel om geen aanspraak te kunnen maken op fondsen of subsidies.

Dit nadeel wordt overigens ook genoemd door de respondent van koor A, een nieuw-commercieel koor.

Ook andere praktische zaken zijn bij de informele koorgroepen uit dit onderzoek vaak minder goed geregeld: als een muziekinstrument onverwachts stuk gaat, of een repetitieruimte ineens niet meer beschikbaar blijkt te zijn, ligt er vaak geen plan B.

Omdat informele groepen vaak geen commissies en/of praktische ondersteuners hebben, zien we dat het regelen van praktische zaken vaak veel tijd kost. Dit kan liggen aan de vorm die besluitvorming neemt binnen informele zanggroepen. Zo worden besluiten bij koor H democratisch genomen. Dit kan daar leiden tot grote discussies. Volgens de respondent van koor H is bij formele groepen de verantwoordelijkheid en de onderlinge rolverdeling meer vastgelegd. Sommige respondenten zouden om deze reden liever een vast bestuur hebben dat deze rol op zich neemt. Praktische zaken kunnen ook veel tijd kosten omdat de organisator heel veel taken op zich neemt. Bij koor A is hier sprake van en de respondent van koor F is ook veel tijd kwijt aan de organisatie van haar koor, omdat ze 'alles doet'. De ondernemer van koor K bevestigt dat zij in haar bedrijf alle taken uitvoert, maar ziet dit juist als een voordeel, omdat dit haar in staat stelt om snel en naar eigen inzicht te handelen.

Tot slot is een goede afwikkeling van auteursrechten niet altijd geborgd bij informele zanggroepen. Bladmuziek wordt in sommige gevallen via onofficiële websites gedownload of gescand en vervolgens uitgedeeld onder de leden. Voor één van de respondenten waren deze slechte regelingen rondom het aanschaffen van bladmuziek reden om uit de informele groep te stappen.

Toch blijft het de vraag in hoeverre het merendeel van de koren dit gegeven zelf als een zwaarwegend probleem ervaart. Mogelijk voldoen zij niet altijd aan auteurs- en uitvoeringsrechten, maar de kopietjes en het internet maken het organisatorisch wel een stuk makkelijker en verlagen bovendien de kosten. Dit helpt opnieuw bij de laagdrempeligheid waar informele zangkoren in voorzien. Een punt maken van muziekrechten is mogelijk dan ook voorbehouden aan formele organisaties die willen dat dit goed geregeld is; dat dit zozeer een nadeel vormt voor de meeste informele zangkoren zelf, blijkt geenszins uit dit onderzoek. We zien echter ook dat er onduidelijkheid bestaat over hoe muziek aangeschaft kan worden als je geen formeel koor bent. Zo vertelt één van de respondenten het volgende:

“Als je een vast koor hebt bestel je muziek en dan ben je lid van een organisatie. Maar voor mijn koor heb ik niks. Ik heb geen vaste leden. Ik heb ook wel eens uitgezocht hoe ik rechten kan betalen als ik toch een officieel nummer wil, maar eigenlijk kan dat niet. Het bestaat nog niet.”

Bij informele projectkoren uit dit onderzoek zien we daarentegen dat er vaak duidelijke afspraken worden gemaakt over de aanschaf van bladmuziek. Omdat deze koren meestal ruim op tijd weten op welk(e) stuk(ken) zij zich de komende weken of maanden focussen, krijgen leden ruim op tijd te horen welke partituren ze dienen aan te schaffen.

Zijn er type ondersteuningsbehoeften die de koren niet georganiseerd krijgen? Zo ja, waarom niet? En wat zijn (mogelijke) ondersteuningsbehoeften voor de toekomst?

Twee informele koren geven aan dat zij geen of nauwelijks behoefte hebben aan ondersteuning. Uit het onderzoek blijkt dat de meeste informele koorgroepen wel behoefte hebben aan uiteenlopende vormen van ondersteuning die zij op dit moment niet georganiseerd krijgen. Deze ondersteuningsbehoeften bestaan voor de meeste koren op meerdere vlakken. Drie koren

benoemen dat zij behoefte hebben aan (betaalbare) artistieke ondersteuning, die soms maar voor een korte periode betrokken willen zijn. Voor één koor geldt specifiek dat zij op zoek zijn naar een dirigent die alleen zou willen ondersteunen tijdens de oefensessies, maar niet bij de uitvoering betrokken is. De uitvoering van het stuk vindt namelijk plaats in het buitenland met een lokale concertmeester:

“Vind maar een dirigent die je even van buiten aantrekt om zo’n groot werk in te studeren en die niet bij de uitvoering betrokken is. Dat vraagt heel veel tijdsinvestering die we niet kunnen betalen.”

In ditzelfde kader wordt de behoefte aan een laagdrempelige database voor muzikanten genoemd. Eén respondent noemt dat het bij een kerstspecial bijvoorbeeld mooi zou zijn als men snel en laagdrempelig een mondharmonicaspeler via een dergelijke database kan laten aanhaken. Daarbij zou het vooral helpen om binnen die database op regio te kunnen zoeken. In het verlengde hiervan ligt de wens om een database te hebben voor oefenlocaties/locaties waar uitvoeringen gedaan kunnen worden. Voor veel informele koren is het immers moeilijk om te zoeken naar (betaalbare) locaties waar zij hun stukken kunnen uitvoeren:

“Dat lukte vroeger beter dan nu. Ik denk dat er een heleboel koren zijn die nu hun stuk ook op andere plekken willen laten horen. Dat is een heel gezocht. Daar zou ondersteuning wel handig in zijn. [...] Wat ik hoor is: ‘Ach, we worden bedolven onder aanbiedingen van mensen die bij ons willen optreden.’”

Meerdere keren wordt benoemd dat het mooi zou zijn om koren te kunnen centraliseren op een online ‘marktplaats’. Een website als deze kan koren helpen zichzelf te presenteren met kenmerken en aankomende optredens, maar dient ook een plek te zijn waar je andere koren kunt vinden. Eén respondent benoemt dat zo’n website ooit heeft bestaan, maar nu niet meer.

“Een soort databank aan koren waarin je met je eigen koor zichtbaar bent, maar ook andere koren kunt vinden. Soms zie ik een kans om op te treden, maar dan zoek ik er bijvoorbeeld nog een ensemble bij. Op die manier kun je soms wel samen een concert geven.”

Hoewel de meeste informele koren in het onderzoek geen directe verbinding hebben met Koornetwerk Nederland, zien zij wel degelijk nog een bepaalde informatiefunctie weggelegd voor dit soort koepelorganisaties. Eén respondent spreekt de wens uit dat er een centraal orgaan komt dat informele koren met elkaar verbindt tegenover een kleine contributie. Daar kunnen dan zaken tegenover staan zoals lidmaatschap van een ‘Facebook voor koren’, het aanvragen van subsidies of fondsen via dit orgaan of standaardnotulen waarvan gebruik kan worden gemaakt. Wanneer dit voordelig wordt aangeboden, zou dit de respondenten van koor I overhalen om zich ten minste deels te formaliseren.

Eén van de zzp’ers die een informeel koor is gestart, mist de verbinding met andere koren. Deze respondent zou graag sparren met collega’s die hetzelfde doen om samen tot iets nieuws te komen. Volgens haar zorgt de drijfveer om geld te verdienen ervoor dat mensen met elkaar uitwisselen: *“Het zijn allemaal eilandjes [commerciële koren] die geld moeten/willen verdienen en weinig kennis delen.”* Een andere respondent constateert dat informele groepen hun kennis onderling minder delen, maar deze kennis uit formele groepen halen. Een voorbeeld hierbij is informatie over marketing en het besturen van een groep.

Verder noemt één respondent dat zij in de toekomst graag meer geschikte muziek wil kunnen gebruiken die ze niet zelf hoeft te maken. Voor dit koor maken ze nu met name gebruik van wereldmuziek omdat de respondent veronderstelt dat ze daarmee geen auteursrechten hoeft af te

dragen. Ze schrijft de muziek dan zelfstandig om naar 2-3 of 4-stemmige muziek, maar dat kost veel tijd:

“Het zou een wens zijn dat er meer makkelijke en toegankelijke meerstemmige muziek is die ik mag gebruiken. Als je een vast koor hebt, bestel je muziek en dan ben je lid van een organisatie. Maar voor mijn inloopkoor heb ik niks. Ik heb geen leden. [...] Ik heb ook wel eens uitgezocht hoe ik rechten kan betalen als ik toch een officieel nummer wil, maar eigenlijk kan dat niet. Het bestaat nog niet. In die zin zou ik daar wel een verlangen hebben. Dat er meer duidelijkheid is over wat het bijvoorbeeld kost als ik een keer ‘Blue Moon’ wil zingen. Dat zou wel heel handig zijn. Ik snap dat een auteur recht heeft op inkomsten, maar ik kan het nu gewoon niet afdragen, want ik ben niks [geen stichting].”

Welk toekomstperspectief zien informele zangkoren voor zichzelf en voor informele zanggroepen in het algemeen?

Gevraagd naar de toekomstverwachting zijn er zowel positieve als negatieve geluiden te horen. Wanneer dit negatief is draait dit hoofdzakelijk om de werving van nieuwe leden, wat het voortbestaan van het specifieke koor bedreigt. Koor I en C kennen deze zorg, terwijl koor A zich afvraagt of er ook na corona een duurzame vorm wordt gevonden om te blijven bestaan. Koor D weet ook niet zeker wat de gevolgen zullen zijn als belangrijke partners in het buitenland met pensioen gaan; mogelijk maakt dit de jaarlijkse reis naar Engeland een stuk moeilijker.

Er zijn ook uiterst positieve geluiden te horen. Koor L denkt dat de ongelooflijke drive in combinatie met de sterk uitgedragen sociale functie ertoe zal leiden dat dit koor nog lang zal bestaan. Waar nodig zullen er namelijk voldoende mensen klaarstaan om de organisatie van dit zanggezelschap op zich te nemen. Bij twee zzp'ers bestaat er een nadrukkelijke wens om te groeien, al is dat niet alleen in financiële zin. De respondent van koor K wil een speciale kindergroep voor extra gemotiveerde kinderen oprichten, terwijl de respondent van koor G heel De Bilt aan het zingen wil krijgen.

Daar staat tegenover dat sommige groepen op een duidelijk kruispunt staan. De respondent van koor F realiseert zich dat haar werk en met name haar zorgen rondom inkomen minder stressvol moet worden. Ze zoekt naar manieren om dit vorm te geven. Bij koor H beginnen de ambities uiteen te lopen: sommigen vinden het wel best zo, terwijl andere koorleden muzikaal willen doorgroeien. De toekomst is daar onduidelijk.

Respondent J denkt dat muziek de komende jaren meer aandacht zal krijgen in de zorg, hoewel deze aandacht vooral gericht zal zijn op de individuele hulpvraag en behandeling van cliënten. Niet alle zorglocaties zullen muziek omarmen, terwijl anderen het stevig zullen implementeren. De zorginstantie is daarnaast nog steeds op zoek naar meer samenwerkingsverbanden, mede om meer initiatieven in de maatschappij te vinden waar cliënten op een inclusieve wijze kunnen meedoen.

7 Analyse

Op voorhand is dit onderzoek gestructureerd op basis van enkele subthema's. In de vorige hoofdstukken is sec besproken wat de respondenten ons vertelden over deze verschillende subthema's. Voor we in dit hoofdstuk overgaan tot reflectie op deze antwoorden, is het goed eerst nog eens op te halen wat op voorhand de opzet is geweest voor dit onderzoek.

Eerst zijn de koren geïntroduceerd aan de hand van uiteenlopende kenmerken. Daarna is gekeken naar de motivatie en ontstaansgeschiedenis van de koren. Hier werd respondenten met name gevraagd vanuit welke behoefte de koren zijn ontstaan. Vervolgens is er dieper ingegaan op de organisatiestructuur van de zanggezelschappen. Daarbij is gekeken naar hoe bepaalde praktische zaken bij de koren geregeld zijn en ook naar wie deze verantwoordelijkheid op zich neemt. Daarnaast is verkend hoe de zanggezelschappen zich op financieel vlak organiseren. De omgang met muziekrechten kreeg in dit stuk bijzondere aandacht. Voor het daaropvolgende subthema bevroegen we de respondenten naar de manier waarop zij communiceren, reclame maken en werven. We hebben voor dit deel van het onderzoek in het bijzonder gelet op de communicatiemiddelen waar respondenten gebruik van maken. Naast de interne structuur van de ondervraagde koren was er in de interviews aandacht voor eventuele samenwerkingen die koren aangaan met partners buiten het zanggezelschap. Ten slotte is de respondenten gevraagd om te reflecteren op hoe zij georganiseerd zijn. Voor dit deel zijn verschillende knelpunten aan bod gekomen, noemden de respondenten voor- en nadelen van hun informele organisatiestructuur en vroegen wij ze tevens naar mogelijke ondersteuningsbehoeften.

De vraag die nu aan bod komt is wat er opvalt in de antwoorden van onze respondenten. In dit hoofdstuk lopen we ieder subthema nog eens langs om de meest opvallende kwesties te bespreken. Bij elkaar genomen geeft dit een antwoord op de vraag welke motivatie er ten grondslag ligt aan de ondervraagde, informele zangverbanden en hoe hun koor precies is georganiseerd.

Hoewel de respondenten van dit onderzoek ons een ontzettend interessant inkijkje gaven in hun koor, blijft het onduidelijk in welke mate het beeld dat zij schetsten representatief is voor de gehele informele koorwereld. Toch wordt aan het eind van dit stuk voorzichtig gekeken of er algemene trends zichtbaar zijn. Dit deel biedt ook aanknopingspunten voor mogelijk vervolgonderzoek.

We beginnen met een overzicht van de meest opvallende punten uit de interviews met de ondervraagde respondenten.

1. De koren en respondenten

Omvang

De omvang van de ondervraagde koren loopt sterk uiteen. Bij de grootste groep, een welzijnskoor, is er sprake van een hechte samenwerking met een buurthuis, dat organisatorisch veel uit handen neemt. Ook maakt dit buurthuis gebruik van sommige beproefde, geformaliseerde organisatiestructuren. Mogelijk verklaart dit waarom het welzijnskoor zo groot kan worden. De ondernemers hebben ook relatief grote groepen. Dit lijkt inherent aan het gegeven dat de ondernemers meer inkomsten vergaren naarmate er meer koorleden meedoen. De overige zanggezelschappen, waarvan het merendeel niet verbonden is aan een instelling of een bedrijf, zijn een stuk kleiner.

Repertoire

De koren zingen een zeer uiteenlopend repertoire. Dat er bij de ondervraagde koren veel kerstprojecten zitten, ligt waarschijnlijk aan het feit dat de interviews deels zijn afgenomen in december. Zulke periodes lenen zich goed voor gerichte projecten. Pasen functioneert namelijk op eenzelfde manier. Een minderheid van de door ons ondervraagde koren zingen een heel variërend repertoire. In veel gevallen wordt er door de koren een duidelijk en afgebakend genre gekozen.

Niveau

Uit onze gesprekken valt verder op dat er grote niveauverschillen bestaan tussen de ondervraagde zanggroepen. Een flink aantal respondenten geeft aan dat het niveau laag is. Vaak hangt dit samen met de motivatie die ten grondslag ligt aan het zanggezelschap; in sommige gevallen is dat louter om plezier te maken, maar ook de welzijnskoren zingen op een laag niveau. Bij deze koren ligt de focus namelijk op de zorgvraag van de cliënt en is het niveau van het zingen minder belangrijk. Respondenten die veronderstellen op een hoger niveau te zingen, kiezen hun koor hier gericht op uit.

Activiteiten

Naast het muziek maken organiseren sommige koren ook andere activiteiten. Als er binnen een koor sprake is van extra activiteiten, dan gebeurt er meteen vrij veel. Er lijkt een verband te bestaan tussen deze extra activiteiten en de onderliggende motivatie van het koor. Voor koren D, E, I, J en L gaat op dat het zangverband onder meer is opgericht om samen te komen en gezelligheid te ervaren. Deze motivatie krijgt dus niet alleen vorm in muziek, maar ook in andere activiteiten.

Ook voor zzp'ers lijkt er een stimulans te bestaan om buiten het muziek maken om iets te organiseren, hoewel de drijfveer om dit te doen deels ligt bij acquisitie en geld verdienen. Respondent G doet aan meezingdagen, workshops en ontmoetingsdagen, terwijl respondent K voorstellingen organiseert.

De meeste koren die door ons zijn geïnterviewd repeteren in de avond. Hoewel dit op de kosten bespaart, komt thuis oefenen niet vaak voor. Online repeteren is zelfs tijdens de coronapandemie geen populair alternatief onder de respondenten. De koren maken gebruik van allerlei verschillende locaties; soms worden hier goedkope regelingen voor getroffen, zoals met de kerk. Tijdens de repetities wordt er gebruik gemaakt van meestal één of twee begeleiders.

De respondenten die we hebben gesproken zijn over het algemeen zeer actief. Ze organiseren niet alleen veel, maar ze zijn ook lid van verschillende zangkoren. Veruit het merendeel is betrokken geweest bij de totstandkoming van het koor of is op een andere manier zeer actief. Het is mogelijk dat deze actieve leden als eerste reageren op een uitnodiging voor een interview. Daarnaast is het mogelijk dat de organisatoren als eerste worden aangewezen om te vertellen over een koor, omdat zij dit verhaal het beste kennen. In de conclusies die we in dit hoofdstuk trekken dient dus rekening te worden gehouden met een mogelijke oververtegenwoordiging van het perspectief van de organisator.

2. Motivatie en ontstaansgeschiedenis

Op basis van de antwoorden van onze respondenten kunnen we de volgende hoofdmotivaties onderscheiden die ten grondslag liggen aan het ontstaan van de ondervraagde zangkoren.

Gezelligheid

Er zijn koren die omwille van de gezelligheid samenkomen. Die gezelligheid vinden mensen niet alleen in het zingen, maar ook door na de repetitie samen te komen.

Niveau

Koren vormen zich daarnaast rondom een specifiek kwaliteitsniveau. Er zijn koren met hoge artistieke ambities. Deze ambities sluiten echter niet uit dat het gezellig mag zijn bij het koor. Respondenten gebruiken een ambitieus koor als zijproject naast een ander koor, om zichzelf extra uit te dagen. Een laag zangniveau kan ook reden zijn om een koor op te richten, omdat dit het laagdrempelig maakt. Zo wordt zingen toegankelijker voor mensen die niet erg geoefend of getalenteerd zijn.

Project

Ten derde zijn er koren die worden gevormd rondom een specifiek project. Koorleden schrijven zich bewust in voor een specifiek repertoire. De keuze voor een bepaald ambitieus programma kan iets zeggen over het niveau waarop gezongen wordt. Er bestaat dus een mogelijke correlatie tussen de keuze voor een specifiek repertoire met de kwaliteit, hoewel er geen sprake is van een vast verband.

Tijdelijkheid

De duur van een project kan erg kort zijn. Koorleden zijn dus ook snel weer klaar met zo'n koor. Die tijdelijkheid wordt door verschillende respondenten aangegeven als belangrijke reden om in een projectkoor te stappen.

Commercieel

Ten vijfde zijn er zzp'ers die voor hun werk zanggroepen begeleiden. Bij onze respondenten gaat dit gepaard met het oprichten en organiseren van hun koor. Deze zzp'ers hebben dus een commercieel belang bij het koor.

Welzijn

Als laatste noemen we hier de welzijnskoren. Deze koren kunnen verbonden zijn aan een instelling, maar deze relatie bestaat niet noodzakelijk. Dat deze koren gericht zijn op het welzijn van hun koorleden wordt wel mede mogelijk gemaakt door nauwe samenwerkingsverbanden. Het niveau of het repertoire van deze koren is minder belangrijk.

Zo ontstaat een gedifferentieerd beeld van de verschillende motivaties om een informeel koor op te richten. De motivaties zijn goed te categoriseren, maar wat met name opvalt is dat ze vaak niet 'eenduidig' zijn: binnen één koor spelen verschillende motivaties een rol. Zo zien we combinaties van gezelligheid en artistieke ambities (koor E), specifieke projecten en artistieke ambities (koor A), tijdelijkheid en projecten (respondent B, koor F en D), welzijn en gezelligheid (koor L en J) of gezelligheid en laagdrempelig (koor I).

Dit gegeven maakt het iets lastiger om vanuit de onderliggende motivaties een algemene typologie te formuleren waarin beschreven wordt welke type informele koren er zoal bestaan. Er zijn projectkoren met hoge artistieke ambities, maar ook projectkoren waar het meer draait om de gezelligheid. Een sociaal koor kan bestaan uit vrienden, maar het gezellig samenkomen is bij de welzijnskoren ook een belangrijk aspect van het muziek maken. Welzijnskoren die verbonden zijn aan een instelling, kennen bovendien ook een commercieel belang.

Als je koren categoriseert door te kijken naar de onderliggende motivatie, lijkt het goed mogelijk om ze een bepaald karakter toe te schrijven. Dit karakter is echter niet eenduidig. Daarom zou het goed zijn om in toekomstig onderzoek te kijken óf, en hoe we de huidige typologie kunnen

doorontwikkelen. Mogelijk zijn de concepten zoals we die nu hanteren in de theoretische discussies preciezer te krijgen.

3. De organisatie en financiën

Organisatiestructuur

De koren die in dit onderzoek zijn ondervraagd zijn over het algemeen een stuk losser georganiseerd. Zij kennen, op één geval na, geen bestuur. Wel is er altijd sprake van tenminste één, en soms twee organisatoren. Deze organisator begeleidt het koor in sommige gevallen ook op artistiek vlak. De organisator van het koor neemt veel organisatietaken op zich. Dit maakt de duurzaamheid van deze groepen sterk afhankelijk van de inzet van individuen. Dit lijkt niet altijd even erg: wanneer er sprake is van een project, is het voortbestaan van een koor al geen doel op zich. Slechts in één geval, namelijk bij koor E, is duidelijk dat dit informele koor is ophouden te bestaan omdat respondent E haar taken erbij neerlegde. Naar haar zeggen wilde “*niemand [...] het organisatiewerk op zich nemen. Dat is namelijk best veel werk.*” Dit koor heeft het na het stoppen van respondent nog één jaar volgehouden.

Dat de organisatie van informele koren in handen ligt van enkelen maakt ze dus wel kwetsbaar. Of het voorbeeld van koor E daarmee een algemene eigenschap vertegenwoordigt van informele zangkoren is niet duidelijk: uit de antwoorden valt in de meeste gevallen niet op te maken of het takenpakket over wordt genomen wanneer het ‘actieve lid’ om welke reden dan ook wegvalt. Dit is een vraag die in eventueel vervolgonderzoek kan worden onderzocht.

De lossere organisatiestructuur zorgt er schijnbaar niet voor dat de ondervraagde respondenten weinig werk hebben aan hun koor. Dit gegeven weerspiegelt zich in de tijd die de koorleden aan hun koor besteden. De organisatoren zijn over het algemeen veel tijd kwijt aan de organisatie van hun koor. Voor de zzp’ers heeft dit een natuurlijke verklaring: door energie te steken in het koor genereert de zzp’er immers meer inkomsten. Dat de overige respondenten relatief veel tijd kwijt zijn aan hun koor, valt niet zozeer te verklaren omdat ze fundamenteel andere dingen moeten regelen in vergelijking met andere koren. Het is eerder het geval dat de verschillende zaken die geregeld moeten worden allemaal door één en dezelfde persoon worden opgepakt. Dit kost de organisator veel tijd.

Financiën

De meeste koren uit dit onderzoek vragen een financiële bijdrage aan de deelnemers. Deze bijdrage kent vele vormen. De ondernemers maken gebruik van lesgeld, toegangsgeld of contributie. De overige koren bepalen veelal wat de kosten zijn (van bijvoorbeeld een specifiek project) en delen dit vervolgens door het aantal koorleden. De koren die niet om een financiële bijdrage vragen vangen dit op door voordelige regelingen te treffen met bijvoorbeeld oefenruimtes.

De ondervraagde koren hebben vergelijkbare kostenposten. Er is vrijwel geen sprake van artistieke begeleiding waar helemaal geen financiële regeling tegenover staat. Er wordt vaak gebruik gemaakt van een betaalde oefenlocatie. Het betalen voor bladmuziek wordt door de helft van de respondenten genoemd.

Muziekrechten

Op deze manier proberen de meeste koren te voldoen aan een deel van de auteursrechten die zij moeten afstaan. In sommige gevallen wordt er gekopieerd. Het opzoeken van bladmuziek op

internet gebeurt ook. Soms regelt de dirigent de bladmuziek. Voor de respondent is in zulke gevallen niet altijd helder hoe de auteursrechten geregeld zijn.

Ook veronderstellen sommige respondenten dat zij geen auteursrechten hoeven af te staan. Door gebruik van rechtevrije muziek, of het gebruik van muziek in een onderwijssituatie, zien deze respondenten zich gevrijwaard om niks van hun muziekgebruik op te geven. Wat opvalt zodra er met de respondenten wordt gesproken over muziekrechten, is dat zelfs de partijen die stellen bladmuziek aan te schaffen niets zeggen over uitvoeringsrechten.

Resumerend zijn de ondervraagde koren vrij losjes gestructureerd en leunen ze voor de organisatie op bijzonder actieve leden. Bij de niet-commerciële koren lijken de financiën vaak direct gekoppeld aan de kosten die worden gemaakt. De kostenposten zijn over het algemeen hetzelfde. Hoewel veel koren denken te voldoen aan de muziekrechten, wordt er informeel van alles geregeld en lijken de koren zich niet bewust van de uitvoeringsrechten waaraan voldaan moet worden bij het gebruiken van muziek.

4. Communicatie, werving en PR

Werving

Het werven van nieuwe leden gaat bij vrijwel alle koren hetzelfde. Er wordt geworven vanuit het reeds bestaande netwerk van de koorleden zelf. Omdat koorleden elkaar uit het eigen netwerk kennen, lijkt het erop dat er sprake is van relatief gesloten verbanden waar je als buitenstaander minder makkelijk bij kunt aansluiten. De respondenten van koor I geven dit zelfs nadrukkelijk op als zorg die zij hebben. Zeker omdat dit koor georganiseerd is rondom een specifiek Braziliaanse cultuur, kan één van de organisatoren zich voorstellen dat niet-Brazilianen mogelijk denken dat dit koor voor hen niet toegankelijk is.

Voor de werving van nieuwe leden zijn er bij sommige respondenten zorgen over het verjongen van het koor. Mannelijke zangers zijn tevens moeilijk te vinden. Verschillende koren geven aan dat ze behoefte hebben aan een database met daarin onder andere zangers.

Vrijwel alle koren werven voor nieuwe leden weinig buiten het eigen zangersbestand om. Dat de meeste koorleden ook in andere zangverbanden zitten heeft, zo lijkt het, veel impact op de manier van werven. Dit vergroot namelijk het muzikale netwerk van zangers, zodat bij uitval of een geheel nieuw project er merendeels geworven wordt vanuit het reeds bestaande zangersbestand. Deze conclusie lijkt zelfs op te gaan voor de zzp'ers die voor hun inkomen deels afhankelijk zijn van succesvolle werving: de overlap tussen verschillende zanggroepen die zzp'ers begeleiden zorgt dat de groepen vol komen.

Communicatie en PR

Online communiceren de koren lang niet allemaal via een website. Een verklaring hiervoor is dat een website extra kosten met zich meebrengt. Deze kosten worden direct gevoeld door de leden in hun portemonnee. Voor de projectkoren voelt een afzonderlijke website wellicht overdreven, omdat het zanggezelschap in veel gevallen na enkele optredens stopt.

Als koren gebruik maken van sociale media, dan wordt dit ingezet om te werven en reclame te maken. Toch valt op dat veel van de ondervraagde koren hier geen gebruik van maken. Dit is opvallend, omdat sociale media juist een gratis middel kan zijn om je koor te profileren. Er zijn respondenten die het gebruik van sociale media ingewikkeld vinden. Waar er geen gebruik wordt gemaakt van dit soort middelen moet rekening worden gehouden met de gemiddeld hogere leeftijd van de ondervraagde koren. Mogelijk komt de inzet van sociale media meer voor bij jongere koren. Mogelijk vervolgonderzoek zou dit generatieverschil verder kunnen uitdiepen. Een

behoorlijk aantal van de ondervraagde koren is online helemaal niet te vinden. Zij kondigen optredens aan per flyers of versturen een mail naar een mailinglijst.

De mail wordt ook regelmatig gebruikt voor interne communicatie. Er bestaan daarnaast WhatsApp-groepen en in een enkel geval wordt er gebeld.

De commerciële koren zijn het drukste van allemaal met het maken van reclame en de werving. Zij zijn op veel verschillende plekken te vinden; via een website, maar ook op zowel traditionele als sociale media. Voor een ondernemer lijkt het vrij normaal om veel met PR uit te proberen, omdat de koren een primaire inkomstenbron zijn.

Samenvattend lijken de ondervraagde koren de beschikking te hebben tot een groot netwerk aan zangers. Het werven van nieuwe leden aan zich wordt daarom niet als een probleem ervaren; het werven van specifieke groepen zoals mannen of jongeren wel. Er ontstaat verder geen eenduidig beeld rondom de PR en communicatie van de koren. Een flink aantal is online helemaal niet actief en ook lang niet iedereen maakt gebruik van gratis online platforms. Traditionele communicatie- en reclameinstrumenten spelen, zo lijkt het, absoluut nog een rol voor de verschillende koren.

5. Samenwerkingen

Niet alle koren gaan samenwerkingen aan met partners van buiten de muziekbranche, maar voor de koren die dit wel doen levert dit grote voordelen op. Kerken spelen een belangrijke rol voor sommige koren om goedkoop te kunnen repeteren. Tijdens de coronapandemie is dit van essentieel belang gebleken om te kunnen overleven.

De partners waar de ondervraagde koren mee samenwerken verschillen onderling sterk van elkaar. De motivatie om samen te werken komt veelal wel overeen. De samenwerking neemt bepaalde organisatorische taken uit handen van de koorleden en het zorgt voor financieel voordelige regelingen.

Ondernemers en samenwerkingspartners

Voor de ondernemers kan een externe partij bovendien functioneren als sparringpartner. Het ondernemen in de korenbranche wordt door de respondenten als onzeker ervaren. Het meekijken bij iemand anders kan daarin helpen.

Welzijnskoren en samenwerkingspartners

Voor de welzijnskoren brengt een hechte samenwerking met een instelling nog een extra voordeel met zich mee. Het stelt deze koren namelijk in staat om hun welzijnsfunctie uit te dragen. Op organisatorisch vlak wordt er veel werk voor deze koren uit handen genomen. Ook zorgt de samenwerking ervoor dat er geld beschikbaar komt voor cliënten om te zingen, of dat er met behulp van de samenwerking juist geld wordt bespaard waardoor deelname aan het koor goedkoper wordt.

Waar de ondervraagde koren samenwerkingen aangaan, is duidelijk dat dit steeds een belangrijke schakel vormt in de puzzel die organisatoren moeten leggen. Vaak is het geval dat de samenwerking ogenschijnlijk één kant op werkt en het koor iets 'komt halen'. In sommige gevallen is er wel sprake van reciprociteit. Dit gaat bijvoorbeeld op voor de koren die verbonden zijn aan een instelling. Zij dragen een duidelijke welzijnsfunctie uit. Een samenwerking kan echter buiten een instelling om ook wederkerig zijn. Zo geeft koor H duidelijk iets terug aan de kerk waar zij

repeteren door in ruil voor een gratis repetitieruimte een gratis optreden te verzorgen tijdens de kerstmis.

6. Knelpunten, voor- en nadelen van informele organisatie

De koren ervaren op veel verschillende terreinen problemen. Soms gelden deze problemen specifiek voor één koor, maar het merendeel van de knelpunten valt te categoriseren. Bij de ondervraagde koren herkennen we onder meer problemen rondom het regelen van geschikte faciliteiten en artistieke ondersteuning. We komen communicatieproblemen tegen. In het verlengde van de communicatieproblemen zijn er ook wervingsproblemen. Er bestaan daarnaast financiële knelpunten, muziekrechtenkwesies en ten slotte zijn er organisatievraagstukken.

Werving

In dit beknopte overzicht valt op dat de werving toch een reden tot zorg is voor verschillende respondenten, hoewel de koren tegelijkertijd stellen dat zij hoofdzakelijk uit het eigen zangersbestand werven. Over wat dit precies zegt kan gespeculeerd worden. Mogelijk voldoet deze methode van werven niet volledig om alle wervingsvraagstukken op te lossen. Dit idee lijkt in lijn met het gegeven dat sommige doelgroepen, namelijk mannen en jongeren, nog niet goed bereikt worden. Ook moet hier opnieuw rekening worden gehouden met de gemiddeld hogere leeftijd van de koren. Mogelijk zien zij de wereld digitaliseren en hebben ze minder grip op wat dit in de toekomst van ze vraagt als ze naar nieuwe leden zoeken.

Faciliteiten en artistieke ondersteuning

De koren willen weten waar ze bepaalde faciliteiten of artistieke ondersteuning kunnen vinden; met name waar dit nog betaalbaar is. Vanuit de koren lijkt er een behoefte te bestaan om ook buiten het eigen zangersbestand om te werven, bijvoorbeeld om instrumentalisten en dirigenten aan te trekken. Deze behoefte bestaat voornamelijk om bij mogelijke uitval van mensen snel toegang te hebben tot betaalbare artistieke ondersteuning met kwaliteit. Hoewel deze behoefte bestaat, weten de koren nog niet goed hoe en waar ze dit kunnen vinden.

Organisatie

Ook lopen informele zangverbanden tegen veel organisatievraagstukken op. Dit mag geen verrassing heten. Informele verbanden dragen zowel de vruchten als de lasten van het gegeven dat zij geen gebruik maken van formele organisatiestructuren zoals besturen en commissies. Dit levert - als vanzelfsprekend - ook vragen op over hoe om te gaan met interne, organisatorische kwesties die zich onvermijdelijk zullen voordoen. Hoe je besluitvormingsprocessen vorm geeft is hier een concreet voorbeeld van.

Net zoals we gezien hebben bij de motivaties om de koren te starten, overlappen de knelpunten veelal met elkaar. Het vinden van geschikte faciliteiten is vaak ook een zoektocht naar betaalbare faciliteiten. Betere communicatie zorgt waarschijnlijk voor een toename in nieuwe leden. Knelpunten staan bij de ondervraagde koren dus niet los van elkaar.

Voordelen en nadelen

Als de ondervraagde respondenten reflecteren op de voordelen van hun lossere organisatiestructuur, dan benoemen zij enkele kernpunten. Hun organisatie is erg flexibel, laagdrempelig en vrij van administratieve rompslomp of statutaire verplichtingen. Het voordeel van projectkoren in het bijzonder is dat zij een korte looptijd hebben en koorleden daarom ervaren dat

zij gericht en zonder al teveel verplichtingen deel kunnen uitmaken van een (artistiek) interessant project.

Daar staat tegenover dat de geldzaken slechter zijn geregeld en de organisatie van het koor voor enkelen veel tijd kost. Ook de muziekrechten zijn niet volledig geborgd bij de ondervraagde koren, hoewel zij dit zelf niet altijd als een probleem ervaren. De ondernemers vragen op dit vlak wel om een betere informatievoorziening, die specifiek gericht is op hun bedrijfsmatige gebruik van muziek.

Ondersteuningsbehoeften

De problemen zoals hierboven geformuleerd leiden tot verschillende ondersteuningsbehoeften. Wat daarbij opvalt is dat de ondersteuningsbehoeften ontzettend goed te clusteren zijn en tegelijkertijd een ondersteunende rol laten zien die koepelorganisaties kunnen vervullen. Verschillende respondenten geven aan dat ze behoefte hebben aan een zekere vindplaats op internet waar ze het eigen koor kunnen presenteren, maar gelijk ook anderen kunnen vinden. Een dergelijke database mag suggesties bevatten voor betaalbare, artistieke ondersteuning, maar goede optreedlocaties zijn ook welkom. Op zo'n plek moet er meer verbinding ontstaan met andere koren en moet er meer geschikte muziek te vinden zijn. Bovendien kan zo'n plek op internet dienen als kennisbank. Koornetwerk wordt reeds verschillende malen genoemd door respondenten, met name dankzij haar protocol dat uitlegt aan koren hoe om te gaan met de coronapandemie. In het verlengde van deze rol zouden koepelorganisaties kunnen inzetten op kennis over financiële regelingen, kwesties rondom muziekrechten, PR en communicatievraagstukken of de organisatievraagstukken zoals deze hier zijn beschreven.

Concluderend kan gesteld worden dat de ondervraagde koren nog veel uiteenlopende moeilijkheden ervaren. Daar staan enkele zwaarwegende voordelen tegenover. De voor- en nadelen lijken met elkaar in verband te staan. Met een kleine groep kun je snel en naar eigen inzicht handelen, maar je moet dan wel veel zelf organiseren. Je bent vrij van formele instituties, maar dit levert nieuwe organisatievraagstukken op. De koren die zijn geïnterviewd schetsen zo een beeld dat één zijde lijkt te vertegenwoordigen van een medaille. Koepelorganisaties kunnen in de ondersteuning die zij bieden hier op inspringen. Dit vereist wel dat zij deze zijde van de medaille goed leren kennen. Er leeft met name een vraag naar een gecentraliseerd kennispunt waar de koren allerlei informatie kunnen inzien. Wat ze zelf niet kunnen regelen, willen ze extern invliegen. Voor onze respondenten ontbreekt het nog aan zo'n centraal punt waar je dit soort informatie kunt vinden. Voor het bouwen van een dergelijke database kan mogelijk gebruik worden gemaakt van het bestaande netwerk waar Koornetwerk Nederland over beschikt.

Hoofdvraag. Welke motivatie ligt er ten grondslag aan de ondervraagde, informele zangverbanden en hoe is hun koor precies georganiseerd?

We begonnen deze studie met de constatering dat er een grote toename is van zanggroepen die informeel opereren. Voor dit onderzoek zijn veertien respondenten geïnterviewd, om antwoord te geven op de vraag welke motivatie ten grondslag ligt aan hun zanggezelschappen en hoe deze koren precies zijn georganiseerd.

De omvang van deze studie maakt dat we voorzichtig moeten zijn met het trekken van algemene conclusies over informele organisatievormen. Toch is het onze hoop dat er bepaalde ontwikkelingen zichtbaar worden met dit onderzoek. Vervolgstudies zouden hier verdiepend naar kunnen kijken. Als suggestie voor zulk vervolgonderzoek noemen we twee punten. Ten eerste zou het interessant zijn om te onderzoeken hoe de afhankelijkheidsrelatie in elkaar zit die bestaat tussen informele koren en hun zeer actieve leden. Een vraag die op dit vlak leeft is of het takenpakket van het zeer actieve lid wordt overgenomen zodra deze persoon stopt. Als tweede willen we aanbevelen om dieper in te gaan op mogelijke generatieverschillen die er bestaan tussen informele koren. Hoewel we voor dit onderzoek hebben gesproken met respondenten die zangles geven aan kinderen, zijn we er niet goed in geslaagd om jongerenkoren bij het onderzoek te betrekken. Mogelijk biedt dit een heel nieuw perspectief op hoe informele zanggroepen omgaan met zaken als communicatie en PR.

Analyse

De onderliggende motivaties voor de ondervraagde zanggezelschappen lopen sterk uiteen. Ze zijn in staat om snel van start te gaan, ze vereisen weinig administratieve rompslomp, ze dienen een commercieel belang, ze ontstaan rondom een specifiek project of ze worden opgericht om gezellig samen te komen.

De ondervraagde koren zijn als koor niet vastgelegd als vereniging of stichting. Er is bij de koren sprake van een weinig gestructureerde organisatiestructuur. Dit betekent niet dat er binnen deze koren weinig werk wordt verzet. In de meeste voorbeelden die onze respondenten aandragen blijkt dat er juist ontzettend veel geregeld wordt. Een heleboel zaken zijn op voorhand onduidelijk, juist omdat er geen gebruik wordt gemaakt van beproefde, geformaliseerde organisatiestructuren. Een groot deel van de ondersteuningsbehoeften komt hieruit voort.

Aanvullend lijkt het erop dat de organisatie van het informele koor grotendeels in handen ligt van één of enkele initiators. Vaak is het de bedrijfseigenaar of artistiek leider van een koor die de muzikale lijnen uitzet voor het zanggezelschap. De organisatie van informele koren lijkt erg gecentraliseerd. De organisator speelt hierin een sleutelrol. Vanuit deze studie valt echter niet goed te zeggen of deze rol nauw samenhangt met de specifieke individuen die wij gesproken hebben, of dat zij ook 'vervangbaar' zijn. Of er dus sprake is van een zware afhankelijkheidsrelatie blijft onduidelijk. Een interessante vraag die hierover gesteld kan worden is of het takenpakket van de organisatoren wordt overgenomen, zodra deze partij wegvalt. Het beeld dat we in dit onderzoek krijgen van de informele zanggroepen, is dat zij snel en flexibel kunnen schakelen vanwege een kleine, informele organisatie, maar dit maakt deze groepen tegelijkertijd ook kwetsbaar.

De koren lijken niet allemaal dezelfde communicatiemiddelen in te zetten. Voor toekomstig onderzoek heeft dit gevolgen, omdat uit dit onderzoek niet duidelijk wordt waar je informele zanggroepen precies vindt. Zeker, informele zanggroepen zitten op het internet, maar lang niet allemaal. Er wordt nog veel gebruik gemaakt van traditionele communicatiemiddelen. De informele zanggezelschappen lijken relatief gesloten groepen, die gevormd worden rondom een

eigen netwerk. Soms komen informele zangkoren pas tevoorschijn als ze 'plots' op het podium staan. Er is dus nog geen zaligmakende strategie gevonden om alle informele koren te bereiken.

Op dit vlak willen we wel nog aanstippen dat de zorgsector mogelijk een groot aantal informele zangkoren huisvest; deze groepen opereren binnen de veilige muren van een zorglocatie en vooralsnog wordt er binnen de zorginstelling vaak niet eens geregistreerd dat er sprake is van een zanggroep. Dit neemt niet weg dat ze er wel zijn en mogelijk ondersteuningsbehoeften hebben die nu nog niet gehoord worden. Wij pretenderen niet een volledig beeld te hebben van de situatie aldaar; ons gesprek met een van de welzijnsinstellingen wekte echter de indruk dat hier nog een wereld verborgen gaat.

Bij de organisatie van de ondervraagde koren komt, zoals gezegd, behoorlijk wat werk kijken. Dit leidt tot verschillende ondersteuningsbehoeften. Allereerst lijken informele zanggroepen met een sterk netwerk en nauwe samenwerkingsverbanden in staat om een groot deel van deze ondersteuningsbehoeften op te lossen. Partners helpen bij een voordelig kostenplaatje, geven rust in de bedrijfsvoering en maken het in sommige gevallen mogelijk om bijzondere muzikale projecten op poten te zetten. De kerk lijkt in het bijzonder een instituut dat informeel zingend Nederland op allerlei manieren helpt.

De ondersteuningsbehoeften van de ondervraagde koren maken daarnaast dat er een duidelijke rol lijkt weggelegd voor koepelorganisaties. Opvallend genoeg zijn de verschillende wensen van koren erg goed te bundelen in het idee dat er een digitale verbindings- en ontmoetingsplaats dient te komen waar informele zangkoren gebruik van kunnen maken. Sommigen noemen dit een 'marktplaats', anderen een 'facebook' voor koren. De onzekere en soms onduidelijke organisatie rondom de informele koren maakt dat koepelorganisaties hierin kunnen ondersteunen door middel van gecentraliseerde informatie en een ontmoetingsplek, ook *juist* binnen de nieuwe informele setting.

Bijlage A. Originele onderzoeksvragen

Als bijlage vindt u hier de onderzoeksvragen uit de originele onderzoeksopzet. Deze vragen zijn leidend geweest bij het structureren en het afnemen van de interviews. Voor het eindstuk is gekozen om de organisatie van de ondervraagde koren onder te verdelen in drie subdelen, met daarin extra aandacht voor de communicatie, werving, PR en de samenwerkingsverbanden van informele koren. Deze onderverdeling maakt de presentatie van het onderzoek niet alleen overzichtelijker; ook is geprobeerd recht te doen aan de omvangrijke informatie die onze respondenten ons leverden op deze thema's.

Centrale vraagstellingen

Voor dit onderzoek richten we ons op vier verschillende centrale vraagstellingen:

1. Wat kenmerkt de informele koorzanger?
2. Wat motiveert informele koorzangers om in een informele groep te zingen?
3. Welke organisatievormen kennen informele koorzang beoefenaars?
4. Welke (mogelijke) ondersteuningsbehoeften hebben informele koorzang beoefenaars?

Deelvragen centrale vraag 1:

- *Wat zijn de achtergrondkenmerken van de informele koorzangbeoefenaar (leeftijd, woonplaats etc)?*
- *Hoeveel tijd en geld besteden ze aan hun informele koor?*
- *Hoe omschrijven ze zelf het niveau van hun type verband (beginner/gevorderd/professioneel)?*
- *Waar is de informele koorzanger met name actief? (grote steden, provinciestad of het platteland)*
- *Zien we verschillen tussen de informele koorzangbeoefenaars uit de grote steden, de provinciestad, en het platteland?*

Deelvragen centrale vraag 2:

- *Wat zijn voor- en nadelen van deelname aan informele koorzangverbanden?*
- *Wat zijn voor- en nadelen van informele koorzangverbanden t.o.v. verenigingen?*
- *Overlappen deelname aan informele koorzangverbanden en deelname aan formele koorverenigingen elkaar?*
- *Hebben de coronamaatregelen de overstap naar een informeel koorverband versneld?*

Deelvragen centrale vraag 3:

- *Hoe ontstaan de informele verbanden (initiatiefnemer, werving etc)?*
- *Hoe organiseren informele verbanden zichzelf (hoe regelen ze financiën, repetitieruimte etc)?*
- *Maken ze gebruik van samenwerkingspartners en zo ja, op welke manier?*
- *Van welke (online)platformen maken zij gebruik (communicatie, repetities, etc.)?*
- *Hoe vaak en waar komt de informele groep samen?*
- *Wat is de omvang van de verbanden?*

Deelvragen centrale vraag 4:

- *Maken informele koorzangverbanden gebruik van ondersteuning? Zo ja, van welk type?*
- *Zijn er type ondersteuningsbehoeften die zij niet georganiseerd krijgen? Zo ja, waarom niet?*
- *Wat zijn (mogelijke) ondersteuningswensen en behoeften voor de toekomst?*